

परिच्छेद : एक

शोध परिचय

१.१ विषय परिचय

मान्छेका उच्चारण अवयवद्वारा उच्चारित यादृच्छिक सार्थक ध्वनिसमूहलाई भाषा भनिन्छ । भाषा मानव सभ्यताकै महत्तम उपलब्धि हो । भाषाका कारणले नै मानिस सामाजिक प्राणीका रूपमा व्यवहार गर्न सक्षम भएको हो । भाषा मानव मनका भावना व्यक्त गर्ने सञ्चारको माध्यम भएकाले भाषा विचार विनिमयको साधन हो । भाषा परिवर्तनशील भएर पनि निश्चित व्यवस्था र नियमको सीमामा आबद्ध हुन्छ । हरेक कुराको संरचना प्रणालीमा छुट्टाछुट्टै व्यवस्था भए भैं संसारका सबै भाषाहरूमा आ-आफ्नै प्रकारका वर्ण, शब्द, वाक्य र व्यवस्था रहेको छ अर्थात् कुनै पनि भाषाको आफ्नै प्रकारको गुण र विशेषता हुन्छ ।

नेपाल एक बहुभाषिक देश हो किनभने संसारमा बोलिने प्रमुख भाषापरिवारमध्ये द्रविड भाषापरिवार, अग्नेली भाषापरिवार, भारोपेली भाषापरिवार र भोटचिनिया भाषापरिवार गरी चार भाषापरिवारका भाषाहरू नेपालमा बोलिन्छन् । यस बहुभाषिक देश नेपालको राष्ट्रभाषा नेपाली हो । अन्य भाषा तथा भाषिकाहरू नेपालका राष्ट्रिय भाषा हुन् । नेपाली भाषा विभिन्न भाषा वक्ताहरूका बीचमा सम्पर्क भाषाका रूपमा प्रयुक्त हुन्छ भने अरू भाषाहरू आ-आफ्ना क्षेत्रमा भिन्नै अस्तित्वका साथ प्रयोग हुन्छन् । ती भाषाहरूमध्ये आठपहरिया भाषा भोटचिनिया भाषापरिवार अन्तर्गत पर्दछ । नेपालको पूर्वी पहाडी जिल्ला धनकुटामा मात्र पाइने आठपहरिया जातिहरूले प्रयोग गर्ने आठपहरिया भाषाका बारेमा सामान्य अनुसन्धान भए पनि ती स्वभाविक अध्ययन मात्र देखिन्छ । त्यसैले यस शोधकार्यमा आठपहरिया भाषालाई अध्ययनको केन्द्रविन्दु बनाई नेपाली भाषा र आठपहरिया भाषाका व्याकरणिक कोटिको व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ ।

१.२ समस्या कथन

वक्तासङ्ख्या थोरै रहेका आठपहरिया जातिहरूले बोल्ने भाषालाई “आनी रिड” अर्थात् “हाम्रो कुरा” भनिन्छ । आठपहरिया जातिहरूले आफ्नो दैनिक कामकाज लगायत विभिन्न धार्मिक रीतिरिवाज आदि कार्यहरूमा यस भाषाको प्रयोग गर्दै आइरहेका छन् । अन्य भाषाको भैं यस भाषाको पनि आफ्नै भाषिक व्यवस्था छन् । कतिपय व्यवस्थाहरू नेपाली भाषाको

भाषिक व्यवस्थासाग मेल खाने खालका छन् भने कतिपय व्यवस्थाहरू आफ्नै प्रकारका अर्थात् नेपाली भाषासाग मेल नखाने खालका छन् । प्रस्तुत शोधपत्रमा यिनै भाषिक व्यवस्थाअन्तर्गत रहेका व्याकरणिक कोटिको अध्ययन गर्दा आई पर्ने निम्न समस्याहरूको समाधान तर्फ केन्द्रित रहने छ :

- । आठपहरिया भाषाका व्याकरण व्यवस्थाभित्र व्याकरणिक कोटिहरूको के कस्तो अवस्था छ ?
- । नेपाली भाषा र आठपहरिया भाषाका व्याकरणिक कोटिहरू बीच के कस्तो व्यतिरेकी पक्ष रहेका छन् ?

१.३ शोधकार्यको उद्देश्य

नेपाली र आठपहरिया भाषाको व्याकरण व्यवस्थाभित्र व्याकरणिक कोटिको के कस्तो अवस्था छ र तिनीहरू बीच के कति समानता र भिन्नता छ भन्ने कुराको व्यतिरेकी अध्ययन गर्नु यस शोधकार्यको मुख्य उद्देश्य रहेको छ जसलाई निम्न बुदाहरूमा प्रस्तुत गरिएको छ :

- । आठपहरिया भाषाका व्याकरण व्यवस्थाभित्र व्याकरणिक कोटिहरूको व्यवस्था देखाउने ।
- । नेपाली भाषा र आठपहरिया भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूमा पाइने व्यतिरेकी पक्षहरूको अध्ययन गर्ने ।

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा

कुनै पनि अध्ययन एवम् अनुसन्धानको थालनी गर्नु भन्दा पूर्व त्यस सम्बन्धी भए गरेका पूर्वकार्यहरूको अध्ययन गर्नु पर्ने हुन्छ जसका माध्यमले अध्ययन अनुसन्धान कार्यमा सरलता र सफलता मिल्छ । नेपाली भाषामा सर्वप्रथम व्याकरण लेख्ने कार्य विदेशी विद्वान् जे.ए. एटनबाट सन् १८२० मा भएको हो । उनको पहिलो व्याकरण “ए ग्रामर अफ् द नेपाली ल्याङ्गवेज” हो । उनी पछि अन्य विदेशी विद्वान्हरूले पनि नेपाली भाषाको भाषिक व्यवस्था वा संरचना पक्षको अध्ययन गरिएको पाइन्छ जसमा पादरी टर्नबुल र ह्युजेको नाम अग्रपङ्क्तिमा आउँछ भने नेपालीद्वारा नेपाली भाषामा लेखिएर नेपालीमै छापिएको पहिलो व्याकरण चाहा जय पृथ्वीबहादुर सिंहको “प्राकृत व्याकरण” (वि.स. १९६९) मानिन्छ । यद्यपि पहिलो नेपाली व्याकरण लेख्ने स्वदेशी विद्वान् विरेन्द्रकेशरी अर्याल रहेको भन्ने उल्लेख पनि पाइन्छ तर यिनको व्याकरण अप्राप्य भएकाले स्वदेशी प्रथम व्याकरण लेखक

जयपृथ्वीबहादुर सिंहलाई नै मान्नु पर्ने हुन्छ । यसरी व्याकरण लेखानका दृष्टिले उपर्युक्त विद्वान् प्रथम मानिए तापनि नेपाली भाषाका सन्दर्भमा व्याकरणिक कोटिको चर्चाका दृष्टिले प्रथम विद्वान् गुरुराज हेमराज पण्डित हुन् र उनको व्याकरण 'चन्द्रिका' (वि.स. १९६९) हो । यसैलाई आधार बनाएर पछिल्ला विद्वान्हरूले समसामयिक प्रयोग सन्दर्भमा आधारित भएर भाषावैज्ञानिक पद्धति अनुसार केही समसामयिक व्याकरणहरू पनि लेखेका छन् ।

आठपहरिया भाषाको बारेमा कुरा गर्ने हो भने यस भाषाको बारेमा निकै अगाडिदेखि अध्ययन कार्यहरू भइरहे पनि एउटा विषयमा मात्र केन्द्रित भएर उल्लेख्य रूपमा भने अनुसन्धान कार्य भएको पाइदैन । आजसम्म यस भाषाका बारेमा जे जति अध्ययन अनुसन्धान कार्यहरू भएका छन् तिनीहरूको बारेमा संक्षिप्त जानकारी निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

विष्टको (२०५२) 'सबैजातको फूलवारी' भन्ने पुस्तकमा हामी किराती राई भन्ने शीर्षकमा विविध प्रकारको राईहरूको वर्णन गर्ने क्रममा आठपहरिया जातिको पनि वर्णन गरिएको छ । उनका भनाइअनुसार राईहरूको विविध भाषा भएको मुख्य कारण भिन्नाभिन्नै खोला पाखामा बसोबास गरेको हुनाले राई जातिहरूको भाषामा विविधता आएको उल्लेख गरिएको छ । यसैले आठपहरियाहरूको पनि आफ्नै प्रकारको भाषा र संस्कार विद्यमान रहेको छ भनी चर्चा गरिएको पाइन्छ ।

नेपाल परिवार नियोजन संघ धनकुटाद्वारा प्रकाशित 'स्मारिका' (२०५४) मा खगेन्द्र प्रधानाङ्गद्वारा लिखित 'बेलाउती' भन्ने निबन्धमा आठपहरिया जातिको खोजी नीति गर्दै उनीहरू पश्चिमबाट आएका हुन् भनेर उल्लेख गरिएको छ ।

भवानी अमात्यले समाजशास्त्रको स्नातकोत्तर तहको शोधपत्र "आठपहरिया राई जातिको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था, एक समाजशास्त्रीय अध्ययन" (२०५६) मा आठपहरिया जातिको अध्ययन गरेका छन् ।

हीमा राईले स्नातकोत्तर तहको शोधपत्र 'धनकुटाका आठपहरिया राई जातिको सामाजिक र आर्थिक जीवन' (२०५७) मा आठपहरिया जातिको सामाजिक आर्थिक पक्षको अध्ययन अनुसन्धान गरेका छन् ।

न्यौपाने (२०५८)ले विधावारिधिको शोधग्रन्थ 'आठपहरिया राईको भाषिक अध्ययन' मा आठपहरिया भाषाको अध्ययन गरेका छन् ।

गजमसिंह घिसिंगले समाजशात्रको स्नातकोत्तर तहको शोधपत्र 'आठपहरिया राई समुदायको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था : एक समाजशास्त्रीय अध्ययन धनकुटा नगरपालिका धनकुटा' (२०५८) मा आठपहरिया जातिको सामाजिक, सास्कृतिक, आर्थिक पक्षको अध्ययन गरेका छन् । यस्तै अमृत योजनको संयोजकत्वमा २०६३ मा आठपहरिया शब्दकोशको निर्माण भएको छ । यसै गरी फिन्ल्याण्ड सरकारको सहयोगमा 'होम्बाराक' नामक पुस्तक निर्माण भएको छ, जसमा आठपहरिया जातिमा प्रचलित लोक कथाहरू आठपहरिया भाषामा लेखिएको छ ।

यसरी हालसम्म आठपहरिया जातिको आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक र भाषिक सांस्कृतिक अवस्था बारेमा शोधकार्य र अध्ययन अनुसन्धान भएको तर व्याकरणिक कोटिका बारेमा स्वतन्त्र अध्ययन नभएकाले नेपाली र आठपहरिया भाषाको व्याकरणिक कोटिको व्यतिरेकी अध्ययनलाई शोधशीर्षकका रूपमा चयन गरिएको छ ।

१.५ अध्ययनको औचित्य, उपयोगिता र महत्त्व

कुनै पनि भाषाको व्याकरणिक पक्षको अध्ययन गर्नु भनेको त्यस भाषाको लागि औचित्यपूर्ण र महत्त्वपूर्ण नै मानिन जान्छ । त्यसमा पनि भाषाको लागि व्याकरण महत्त्वपूर्ण नै मानिन्छ । व्याकरणका पनि विभिन्न अङ्गहरूमध्ये महत्त्वपूर्ण र प्रमुख अङ्गका रूपमा रहेको व्याकरणिक कोटिको अध्ययन भनै महत्त्वपूर्ण हुन्छ ।

नेपाली र आठपहरिया भाषाका व्याकरणिक कोटिको व्यतिरेकी अध्ययन आजसम्म कसैद्वारा नगरिएकोले यो शोधकार्य आफैमा औचित्यपूर्ण रहेको छ ।

प्रस्तुत शोधकार्य आठपहरिया भाषाको भाषिक प्रक्रियाबारे जानकारी राख्न चाहने र माध्यम वा दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली बोल्ने बक्ताहरूलाई पनि नेपाली भाषाको व्यवस्थाबारे अझ थप जानकारी प्रदान गर्न यस अनुसन्धान कार्य उपयोगी हुनेछ, साथै यस भाषामा औपचारिक वा अनौपचारिक शिक्षाका लागि पाठ्यपुस्तक लेख्न, भाषाविज्ञानका शिक्षक तथा विद्यार्थी र यसका अन्य पक्षहरूको अध्ययन अनुसन्धानका लागि उपयोगी हुनेछ ।

आठपहरिया भाषाको संरक्षण, सम्बर्द्धन र विकासका लागि पनि यो शोधकार्य महत्त्वपूर्ण मानिने छ ।

१.६ सामग्री सङ्कलन विधि

यस शोधकार्यमा सामग्री संकलन गर्दा क्षेत्रीय र पुस्तकालयीय दुवै विधिको उपयोग गरिएको छ । शब्दको विश्लेषणका निमित्त आवश्यक सैद्धान्तिक ज्ञानका लागि पुस्तकालयीय विधिको उपयोग र शब्द संकलनका लागि क्षेत्रीय अध्ययन गरिएको छ । धनकुटा जिल्लाको धनकुटा नगरपालिकामा प्रचलित आठपहरिया भाषालाई मुख्य आधार बनाएर अध्ययन कार्य गरिएको छ । आठपहरिया भाषा नेपालको पूर्वी पहाडी जिल्ला धनकुटामा मात्र बोलिने र त्यसमा पनि धनकुटा नगरपालिका वडा नं. ८ सान्ताङमा आठपहरिया जातिको बसोबास धेरै मात्रामा रहेको हुदा यस शोधपत्रको अध्ययन क्षेत्र धनकुटा नगरपालिका वडा नं. ८ लाई बनाइएको छ ।

१.७ शोधविधि

प्रस्तुत शोधपत्रका लागि सङ्कलित सामग्रीलाई मूलतः विश्लेषणात्मक विधिको प्रयोग गरी विश्लेषण गरिएको छ । साथै दुई भाषाका व्याकरणिक कोटिको प्रक्रियालाई तुलना गर्न तुलनात्मक विधिको पनि प्रयोग गरिएको छ ।

१.८ शोधकार्यको सीमा

आठपहरिया भाषा र नेपाली भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूमा नामिक व्याकरणिक कोटिहरूको व्यतिरेकी अध्ययन र क्रियात्मक व्याकरणिक कोटिहरूको व्यतिरेकी अध्ययन यस शोधपत्रको सीमा रहेको छ ।

१.९ शोधपत्रको रूपरेखा

प्रस्तुत शोध प्रतिवेदनलाई निम्न परिच्छेदहरूमा वर्गीकरण गरी प्रस्तुत गरिएको छ :

पहिलो परिच्छेद : शोध परिचय ।

दोस्रो परिच्छेद : आठपहरिया जाति र भाषाको परिचय ।

तेस्रो परिच्छेद : नामिक व्याकरणिक कोटिहरूको व्यतिरेकी अध्ययन ।

चौथो परिच्छेद : क्रियात्मक व्याकरणिक कोटिहरूको व्यतिरेकी अध्ययन ।

पाचौँ परिच्छेद : उपसंहार तथा निष्कर्ष ।

परिच्छेद : दुई

आठपहरिया जाति र भाषाको परिचय

२.१ विषय प्रवेश

यस अध्याय अन्तर्गत आठपहरिया नामले चिनिने राई किरात समूहभित्रको एक जातिविशेष र एउटा भाषाविशेषको सामान्य परिचय दिइएको छ । यस क्रममा प्रथमतः आठपहरियाको जातीय र यसपछि भाषिक परिचय दिइएको छ ।

२.२ आठपरियाको जातीय परिचय

२.२.१ आठपहरिया र राई

नेपालमा किरात समुदाय अन्तर्गत राई समुह भित्र आठपहरिया जातिलाई पनि लिने गरिन्छ । किरातलाई एउटा महाजाति मान्ने हो भने त्यस महाजातिको एउटा जनजाति राई ठहर्छ (न्यौपाने २०६८, १५-१७) । आठपहरियाहरू आफूलाई पनि राईका जनजाति भित्रको एक जातिका रूपमा आठपहरियालाई लिने गरिन्छ ।

२.२.२ ऐतिहासिकता

नेपालको पूर्वी पहाडी जिल्ला (तत्कालीन पल्लो किरात वा दस लिम्बुवान क्षेत्र – हाल अरूण नदीदेखि पूर्व र मेची नदी पश्चिमको भू-भाग) धनकुटामा राई जाति मध्येकै एउटा समुह आठपहरिया राईको बसोबास रहेको छ । बोलचालको भाषामा यी जातिहरूलाई 'आठप्रे, आठप्रे, आठपरे, आठपहरिया' पनि भन्ने गरिन्छ । आठपहरिया राईहरूको बारेमा प्रागैतिहासिक विश्लेषण गर्नका लागि जनश्रुति, लोककथा, आख्यान, लेख, रचना धर्मग्रन्थ र किरात हस्तलिखित दस्तावेजहरूको आवश्यकता पर्दछ । तर किरातका बारेमा लेखिएका यस्ता प्रमाणहरू थुप्रै पाइए तापनि आठपहरिया राईहरूको पौराणिक एवं प्रागैतिहासिक विकासको बारेमा चर्चा भएको कुनै प्रमाण पाउन सकिदैन त्यसैले आठपहरिया राईहरूको ऐतिहासिक विश्लेषण गर्न त्यति सजिलो देखिदैन किनभने आठपहरियाहरूका 'मुन्धुमी' (पुरेत/पुजारी) ले पनि आफ्नो प्रागैतिहासिक विकासलाई राम्रोसाग केलाउन सकिरहेको पाइदैन ।

आठपहरिया राईहरू आफूलाई धनकुटाका 'जिमी-भूमि' वा भूमिका अधिपति मान्दछन् । कसैकसैले त आफूहरूलाई यहाको 'भूमिपुत्र' समेत भन्ने गरेको पाइन्छ । यी जातिहरू मार्गाका पूजक हुनका साथै प्रकृतिका उपासक पनि देखिन्छन् ।

२.२.३ नामकरण

आठपहरियाको नामकरणका सन्दर्भमा विभिन्न विवादहरू छन् । जस अनुसार प्राचिन पूर्खा किरात इङ्गवाका १० पुत्र मध्ये 'अप्लीव एक जना थिए । तिनै अप्लीवका सन्तानहरू आफ्ना पूर्खाका नाममा आठप्रेवाट आठपहरिया भए । त्यसैले 'अप्लीवबाट आठपहरिया भएको भन्ने भनाई छ ।

अर्को भनाईअनुसार प्राचीन कालदेखि नै यिनीहरू लिच्छवी राजाका आठपहरिया भई काम गर्दै आएकाले आठपहरिया नाम रहन गएको हो भन्ने पनि भनाई रहेको पाइन्छ ।

स्थानीय प्रचलित जनश्रुति अनुसार पृथ्वीनारायण शाहले उनीहरूलाई 'निशान थान् मन्दिर कुर्न लगाएको र सो काम पूरा गरे बापत आठपहरिया पदवी दिएको भन्ने भनाई छ । यसो भए पनि न्यौपाने (२०५८: १९) अनुसार कुनै शासकको आठै प्रहर चौकीदारी गरे बापत यिनीहरूलाई आठपहरिया भनिएको होइन । यस समुहका आठवटा भिन्न भिन्न पाछा 'थर भएका मानिसहरूले राईको अधिकार र किपट क्षेत्र पाएका हुदा त्यसै आधारमा आठपहरिया (आठ प्रकारका) भनिएको देखिन्छ । ती आठ प्रशासक, थर र उनीहरूका किपट क्षेत्र निम्नलिखित छन्:

तलिका नं. १

आठपहरियाको किपट क्षेत्र

प्रशासक	थर	क्षेत्र
१. डिगनबहादुर राई	छित्तिलङ्गे	भीरगाडा, सान्ने, याक्ते, सान्ताङ्
२. गन्जबहादुर राई	छारा	छारागाडा, निगाले, कागते, हिले
३. धनबहादुर राई	माड्बुड (चाम्लिड)	पात्ले र पाड्सिड
४. हाप्सुलमान राई	पाडसुड	गैरीगाडा र हुलाकटोल
५. शंखसेर राई	होम्बाराक	हुलाकटोल, टेकुनाला र सान्ताङ्

६. हैकमसिंह मकरध्वज	किम्दाड	भीरगाडा
७. इन्द्रमान	खावाडुक	पहिलेको निगाले गा. प. ८ र ९
८. जङ्गवीर राई	माङ्बुड (सत्यहार)	पहिलाको निगाले गा. प. ८ र ९

(स्रोत : न्यौपाने २०५८)

२.२.४ आठपरियाका पाछा(थर)हरू

अहिले माथि उल्लेख गरिएका आठ किसिमका पाछा मात्र आठपहरियाभिन्न छैनन् । विहावारी जस्ता सांस्कृतिक कारणले अन्य पाछाहरू पनि आठपहरिया भित्र समावेश गरिएको छ । अहिले आठपहरिया जातीय समुदाय भित्र निम्न लिखित १७ किसिमका पाछाहरू सामेल छन् । जसलाई तल क्रमशः सूचीबद्ध गरिएका छन् :

आठपरियाका पाछाहरू

१. होम्बाराक	१०. फेक्कम
२. लेङ्सुवा	११. चाल्ले
३. चारिडमे	१२. छोङ्गदेन
४. पाङ्सुड	१३. छिगेवा
५. छारा	१४. पात्राई
६. छित्तिडे	१५. रोदुवा
७. माङ्बुड	१६. थाङ्वाड
८. खावाडुक	१७. छिवाडबु
९. किम्दाड	

(स्रोत : न्यौपाने २०५८ : २४)

२.२.५ उत्पत्तिस्थल

यी आठपरियाहरू कहाबाट आए भन्ने बारेमा विभिन्न दृष्टिकोणहरू पाइए पनि यी धनकुटाका आदिवासी हुन भन्ने बारेमा कुनै शंका छैन । यिनीहरू आफ्नो होड्मादेन (उत्पत्ति स्थल)” निम्नलिखित बताउछन् :

तालिका नं. २

आठपरियाको होड्मादेन (उत्पत्ति स्थल)

थर	होड्मादेन (उत्पत्ति स्थल)
१. छारा	लुङ्दाम्बा, धनकुटा - १
२. होम्बाराक	फुजुलुक, धनकुटा - ४
३. खावाडुक	लुङ्रोक्पा, धनकुटा - ७
४. लेड्सुवा	अन्य जातिबाट आएको
५. पाड्सुड	पाड्सिड, धनकुटा - ३
६. माड्बुड	माड्सुवा, धनकुटा - ३
७. फोक्कम	हेगेरिगेक्पाको सिमलको रुख
८. चारिडमे	चुरिड, भोजपुर
९. छोड्देन	हात्तीखर्क
१०. रोदुवा	आन्दुड, जीतपुर
११. पात्राई	छथर
१२. किम्दाड	किन्ताड, भीरगाडा - ८, चितुवाखर्क
१३. छित्लिङ्गे	विजयपुर, धरान
१४. छिगेवा	श्रीपंचमी
१५. चाल्ले/चाल्नी	आखीसल्लाबाट आएको
१६. याड्वाड	याड्रूप, ताप्लेजुडबाट आएको

१७. छिवाड्बु	माड्सुवा
--------------	----------

(स्रोत : न्यौपाने २०५८ : २७, २८)

अहिले नेपालमा विभिन्न भूभाग तिर छरिएर पनि आठपहरियाहरूको मुख्य बसोवास निम्न लिखित क्षेत्रमा पाइन्छ :

धनकुटा नगरपालिका

वडा नं. – ७ , हुलाकटोल, डाडागाडा, फोडसुवा, चुवावुड, छोटी, तोमुवा आदी ।

वडा नं. – ८, सान्ताड ।

वडा नं. – ९, टेकुनाला, याक्टे, तेतेरदाड, पेलेपाड, सोनाचुवा, चैनपुरे, याडजीत, खोपिचुवा, पिप्पेरी ।

भीरगाडा गा.वि.स. को सिप्तेन लगायतका ठाउँहरूमा ।

बेलहारा गा.वि.स. मा अधिक मात्रामा ।

संक्षेपमा हात्तीखर्क भन्दा दक्षिण भीरगाडा सहित ताड्खुवा खोला पश्चिम, आखिसल्ला भन्दा उत्तर यिनीहरू बसेको देखिन्छ । विशेष गरेर बेलहारागा.वि.स. भीरगाडा गा.वि.स. का केही क्षेत्रहरू धनकुटा नगरपालिकाको केही वडाहरूमा यिनीहरूको बसोवास रहेको छ ।

२.२.६ जनसङ्ख्या

नेपालको जनगणना २०५८ अनुसार कुल जनसङ्ख्या २,३१,४३२ जना मध्ये किराती समुदायभित्र ८,१८,१०६ जना अर्थात् ३.६० प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यसमा पनि राई किरातको जनसङ्ख्या ६,३५,१५१ (२.८ प्रतिशत) र लिम्बू किरातको जनसङ्ख्या ३,५९,३७९ (१.५८ प्रतिशत) को सङ्ख्या देखिन आउँछ । राईहरूको मुख्य बस्ती भएका पूर्वाञ्चलका इलाम, धनकुटा, सङ्खुवासभा, भोजपुर, खोटाङ, ओखलढुङ्गा र सोलुखुम्बु जिल्लाहरू पर्दछन् । धनकुटा जिल्लाको कुल जनसङ्ख्या १,६६,४७९ जना मध्ये ३८,२५७ (२३ प्रतिशत) जना राईहरूको सङ्ख्या देखिन आउँछ । यसरी हेर्दा विभिन्न विद्वानहरूले आठपहरिया राईहरूको स्थानीय बसोवास क्षेत्र धनकुटा र यसको आसपासको भूभागलाई बताउँदै आएको पाइन्छ, तर आठपहरिया भाषामा न्यौपाने (२०४१), एबर्ट (१९९४), न्यौपाने (२०५८) ले विशेष अध्ययन गरीसकेको कुरा त्रि. वि. साग जानकारी हादाहुँदै पनि २०५८ को जनगणनामा

यस भाषाको उल्लेख भएको पाइदैन । सरकारी रेकर्ड र जिल्ला तथा गाउँ विकास समितिका अभिलेखहरूमा यस जातिलाई सिङ्गो राई जातिभिन्नै समावेश गरिएको पाइन्छ । आठपहरिया किरात राई समाजले २०६१ सालमा गरेको घर धुरी सर्वेक्षणको आधारमा धनकुटा नगरपालिका, बेलहारा भीरगाउँ गा.वि.स. मा कुल १४४२ घर धुरी र ७४०५ जना जनसङ्ख्या रहेको देखिन्छ, जसमध्ये धनकुटा नगरपालिकामा जम्मा ४,९६६ जना अर्थात् कुल जनसङ्ख्याको ६७.०६२ प्रतिशत, बेलहारा गा.वि.स. मा जम्मा ८९७ जना अथवा कुल जनसङ्ख्याको १२.११ प्रतिशत र भीरगाउँ गा.वि.स. मा १,५४२ जना अथवा कुल जनसङ्ख्याको २०.८२ प्रतिशतको बसोवास रहेको छ ।

आठपहरिया राई जातिका जनसङ्ख्यालाई अझ स्पष्ट पार्न तल तालिका प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३

आठपहरिया राई जातिहरूको जनसङ्ख्या विवरण

	विवरण			जनसङ्ख्या विवरण			भीरगाउँ		
	महिला	पुरुष	कुल	महिला	पुरुष	कुल	महिला	पुरुष	कुल
जनसङ्ख्या	२४४८	२५१८	४९६६	४३५	४६२	८९७	७७४	७६८	१५४२
प्रतिशत	४९.३	५०.७	१००	४८.५	५१.५	१००	५०.२	४९.८	१००

(स्रोत : खतिवडा, २०६१ : ५१)

२.३ आठपरिया भाषाको परिचय

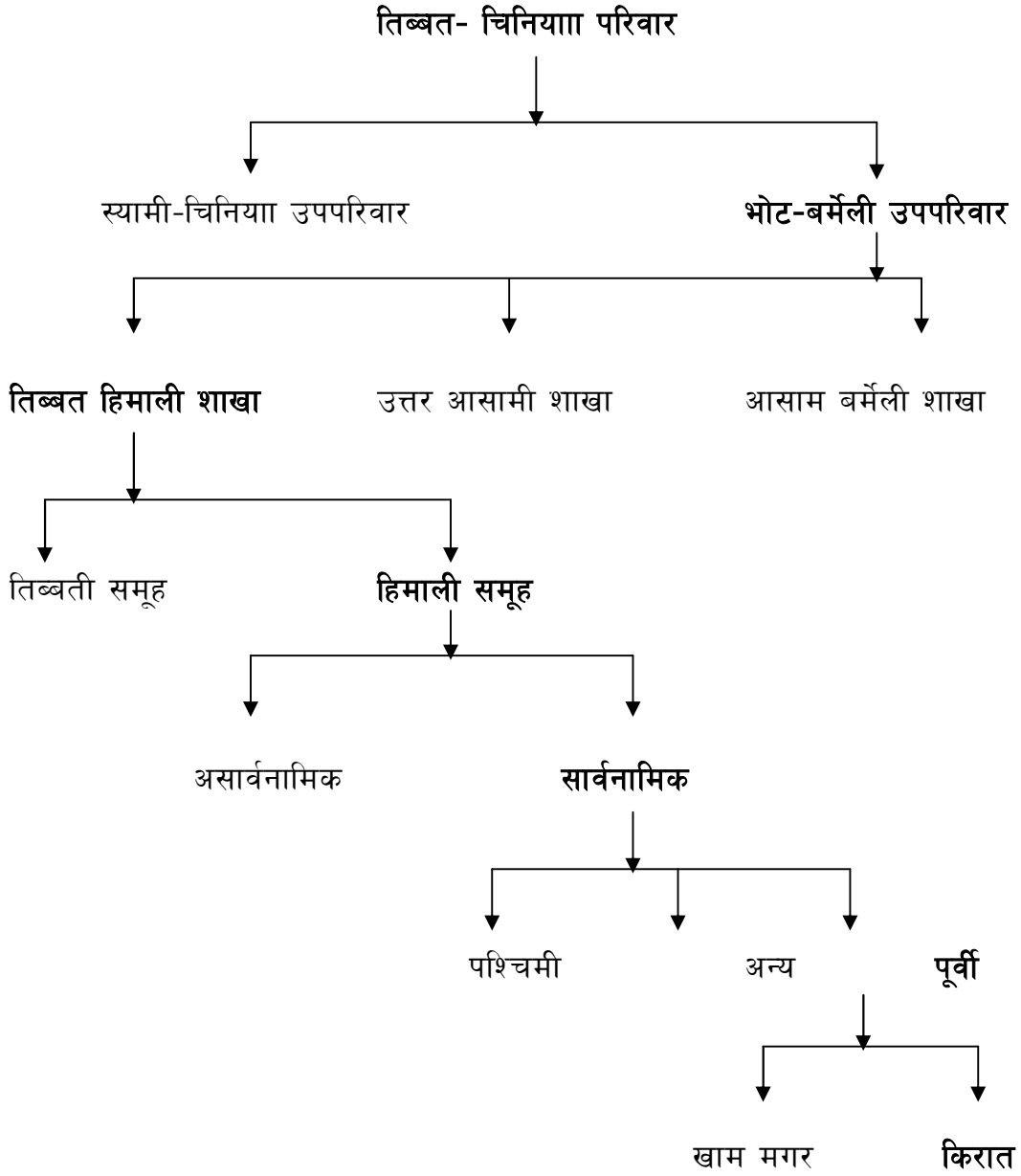
यसअन्तर्गत आठपरिया भाषाको पारिवारिक स्थिति र भाषिकाका बारेमा विस्तृत चर्चा गरिएको छ ।

२.३.१ पारिवारिक वर्गीकरण

२०५८ को जनगणनामा आठपहरिया भाषाको उल्लेख नभए पनि यो एउटा स्वतन्त्र भाषा हो भन्ने कुरा न्यौपाने (२०४१ र २०५८), एबर्ट (सन् १९९१) र अन्य सन्दर्भबाट स्पष्ट हुन्छ । यस आठपहरिया भाषालाई निम्नलिखित विभिन्न किसिमले पारिवारिक वर्गीकरणभित्र राखिएको पाइन्छ :

आरेख नं. १

ग्रियर्सनलाई उद्धृत गर्दै वल्लभमणि दाहालको वर्गीकरण

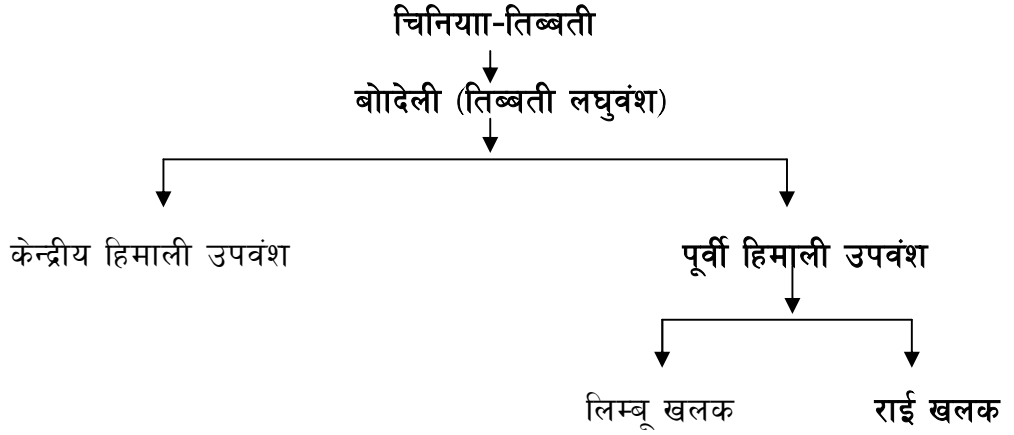

(स्रोत : राई २०६८ : १२)

ग्लोभरको वर्गीकरणअनुसार राई समूहका भाषाहरूको स्थान पूर्वी हिमाली उपवंशमा पर्दछ । जसलाई आरेख नं. २: मा दिइएको छ ।

आरेख नं. २

आर. डब्लु. ग्लोभरको अनुसार

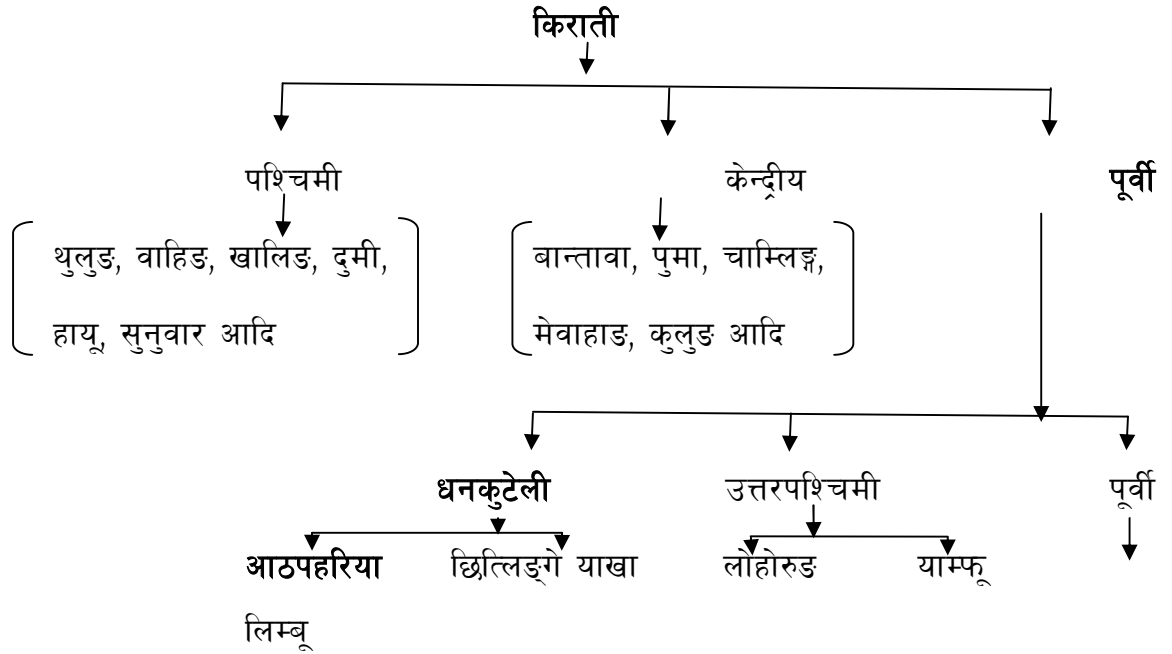

(स्रोत : राई २०६८ : १०)

न्यौपाने (२०५८ : ३९)ले उल्लेख गरेअनुसार पूर्वी किरातीको धनकुटेली शाखामा आठपरिया भाषा परेको देखिन्छ। यसलाई आरेख नं. ३ मा दिइएको छ :

आरेख नं. ३

किराती शाखाभित्र आठपरिया भाषाको स्थिति

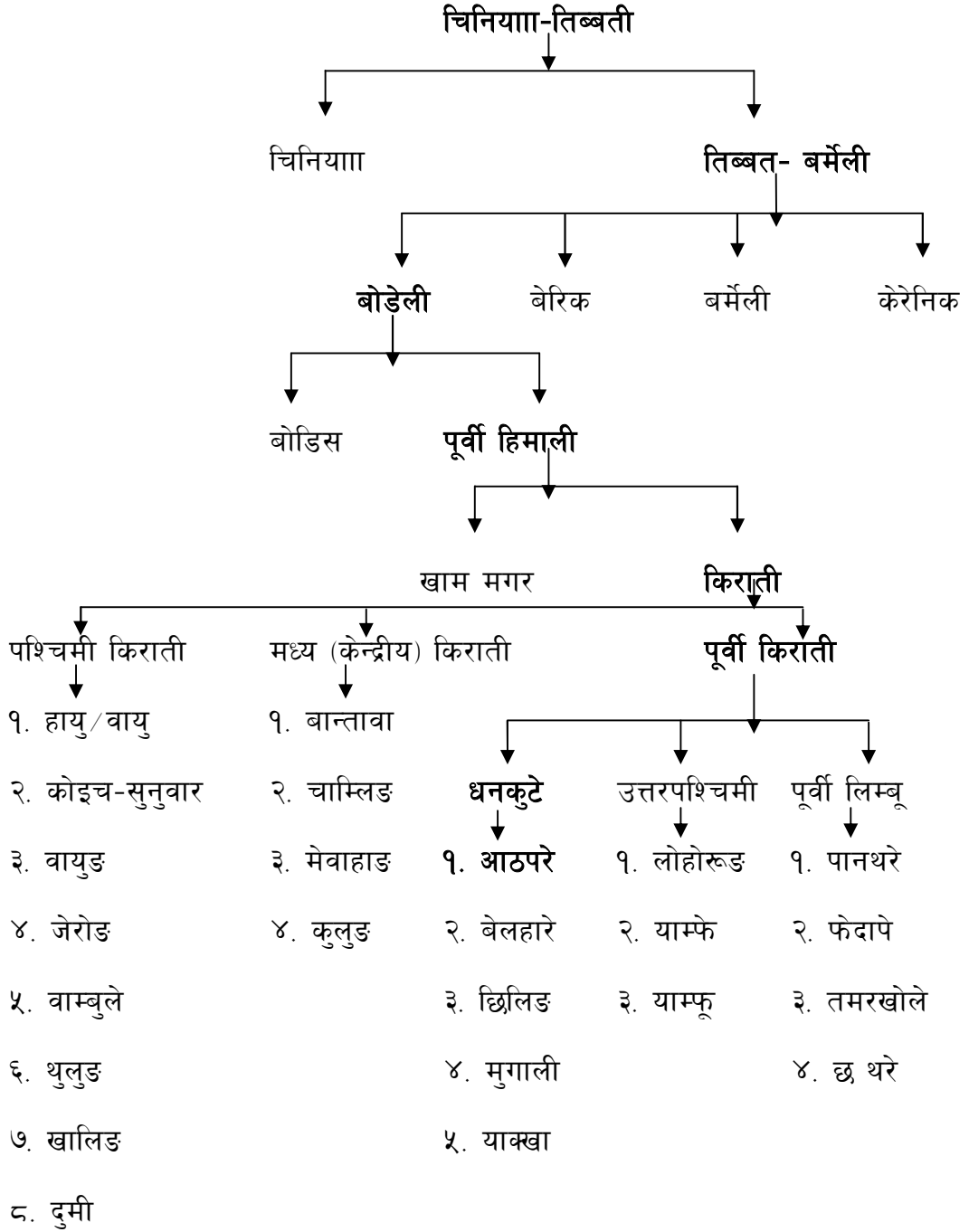

(न्यौपाने २०५८ : ३९)

बिकेल (सन् १९९६) मा बेलहारे (राई) भाषाका अध्ययनका क्रममा उल्लेख गरेअनुसारका आठपरिया भाषाका स्थितिलाई आरेख नं. ४ : मा देखाइएको छ :

आरेख नं. ४

बिकेल (सन् १९९६) अनुसारका आठपरिया भाषाको स्थिति

(स्रोत : राई २०६८ : ११)

निष्कर्षमा यी सबै उल्लेखअनुसार भोटचिनिया परिवारको भोटबर्मेली शाखाको पूर्वी हिमालीअन्तर्गत किरात महाजातिका राई समूहमध्येको एउटा पुर्वेली भाषा हो भन्ने देखिएको छ ।

२.३.२ भाषिकाहरू

बिकेल (सन् १९९६), २०५८ को जनगणना र अन्य उल्लेखहरूमा आठपहरिया र बेलहारेलाई छुट्टाछुट्टै भाषा मानिएको देखिन्छ, तर बेलहारे र आठपहरिया एउटै भाषाका भाषिका हुन् किनभने दुवैले बोलेको सरदर दुवैथरिले बुझ्दछन् । जवाफ चाहा आफ्नै बोलीमा मात्र दिन सक्छन् । भाषिका निर्धारण गर्ने एउटा आधार बोधगम्यता हो । यस आधारमा पनि यी दुवै एउटै भाषाका भाषिका ठहर्छन् । भाषिका निर्धारणको अर्को आधार सांस्कृतिक तथा मनोवैज्ञानिक एकता हो (गौतम २०४०) । बेलहरामा बस्ने बेलहारे र धनकुटाका सानाङ्गोलीहरू (सान्ताङ्गोली) दुवै आफूलाई आठपहरिया ठान्दछन् । दुवैका देवता पनि एउटै हुन् । चाडपर्व पनि उही हुन् । दुवै आठपहरिया समाजमा आबद्ध पनि छन् । यी विभिन्न आधारमा हेर्दा बेलहारे र धनकुटे (सानाङ्गोली) बोली दुवै एउटै आठपहरिया भाषाका भाषिका देखिन्छन् । यी दुईका अतिरिक्त भीरगाडाका केही वडाहरूमा बोलिने समेत गरी आठपहरिया भाषाका तीनवटा भाषिका देखिन्छन् : सानाङ्गोली, धनकुटेली र भीरगाडाले ।

धनकुटा, बेलहारार भीरगाडामा बसोबास गर्ने आठपहरिया राई जातिहरू द्वैभाषिक छन् । उनीहरू आफ्नो मातृभाषासँगै दोस्रो स्थानमा राष्ट्रभाषा नेपाली बोल्दछन् । घिमिरेको २०५४ सालको अध्ययनलाई उल्लेख गर्दै न्यौपानेले “आठपहरिया राई जातिहरूले नेपाली भाषा राम्रोसाग बुझ्ने गर्दछन् तर बोल्ने क्रममा उनीहरूको मातृभाषाको प्रभाव परेको देखिन्छ ” (न्यौपाने, २०५८ : ३२) । उनले आठपहरिया राई जातिका बोल्न सक्ने उमेरका लगभग ६६.४ प्रतिशत व्यक्तिले आफ्नो मातृभाषा ३३.६ प्रतिशतले नेपाली भाषाको प्रयोग गरेका पाएका थिए । आजभोलि आठपहरिया राई समाजभित्र बुढाबुढीले गाडाघरमा आफ्नै भाषामा बोलचाल गर्दछन् भने केटाकेटीहरू घरबाट स्कूल जादा अरू जातिको सम्पर्कबाट आएर उनीहरूमा नेपाली भाषाको प्रभाव परिरहेको देखिन्छ ।

आठपहरिया किरात राई समाजले २०६१ सालमा गरेको घरधुरी सर्वेक्षणका आधारमा आफ्नो मातृभाषा बोल्ने, मिश्रित भाषा बोल्ने र नेपाली भाषा मात्र बोल्नेहरूको विवरणलाई तीन समूहबाट संकलन गरेको थियो । त्यसको तथ्यगत विवरणलाई तल तालिकाबाट देखाइएको छ ।

तालिका नं. ४

आठपहरिया राई जातिको भाषिक विवरण

भाषिक विवरण	ध.न.पा.		बेलहारा		भीरगाउ	
	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
मातृभाषा (आठपहरिया)	९०१	१८.१	५०१	५७.७	१७५	११.४
मिश्रित	९६६	१९.५	१४७	१६.४	५४२	३५.१
नेपाली	२५४०	५१.१	१०२	११.४	६६५	४३.१
भाषा नखुलेका (५ वर्ष भन्दा कम उमेरका बालबालिकाहरू)	५५९	११.३	१३३	१४.८	१६०	१०.४
कूल	४९६६	१००	८९७	१००	१५४२	१००

(स्रोत : खतिवडा, २०६१ : ५१)

माथिका तालिकाका आधारमा कूल ७४०५ जना मध्ये १५९१ जना अथवा कूल जनसङ्ख्याको २१.१ प्रतिशतले मात्र आफ्नो मातृभाषा बोल्ने गर्दछन् । त्यसमध्ये ८५२ जना अथवा कूल जनसङ्ख्याको ११.५१ प्रतिशत ५ वर्ष भन्दा कम उमेरका बालबालिका भएकाले उनीहरूको भाषिक गणना गरिएको छैन । त्यसैगरी १६५५ जना कूल जनसङ्ख्याको २२.३ प्रतिशतले मिश्रित र ३३०७ जना अथवा कूल जनसङ्ख्याको ४४.७ प्रतिशतले नेपाली भाषा बोल्ने गरेको पाइन्छ ।

तीनवटा क्षेत्र मध्ये सबभन्दा बढी मातृभाषा बोल्ने बेलहारामा ५७.४ प्रतिशत र सबभन्दा कम मातृभाषा बोल्ने भीरगाउमा ११.४ प्रतिशत र धनकुटा नगरपालिकामा १८.१ प्रतिशतले आफ्नो मातृभाषा बोल्नेहरूको बसोवास रहेको पाइन्छ ।

२.४ निष्कर्ष

यो परिच्छेदमा आठपरियाको जातीय परिचय दिइएको छ । यसमा आठपहरियाहरूलाई राई जनजाति भित्रको एक जातिका रूपमा लिइएको छ । यसै सन्दर्भमा आठपहरियालाई ऐतिहासिक सन्दर्भमा भूमिपुत्र भनिएको छ । यसै क्रममा आठपहरिया नामको व्याख्या गरिएको छ । आठपहरियालाई आठ प्रशासक र थरका आधारमा नाम रहेको भन्ने उल्लेख गरिएको छ । यसै सन्दर्भमा आठपहरियाका उत्पत्ति स्थलको पनि उल्लेख

गरिएको छ । यसका साथै आठपहरिया भाषाका सम्बन्धमा गरिएका विभिन्न वर्गीकरणहरूको प्रस्तुती गरिएको छ । यसै अध्यायमा आठपहरियाका तीनवटा भाषिकाहरूको उल्लेख गरिएको छ ।

परिच्छेद : तीन

नामिक व्याकरणिक कोटिहरूको व्यतिरेकी अध्ययन

३.१ व्याकरणिक कोटिको परिचय

क...नै पनि संयोगात्मक भाषामा शब्दरचनाका क्रममा रूपायन र व्यत्...पादन हुन्छ। ती मध्ये लि., वचन, पुरुष, आदर, काल, पक्ष, भाव, कारक, विभक्ति आदिहरूका कारणले फरक फरक रूप हुनुलाई रूपायन र रूपायन गराउने तत्त्व वा कारणलाई व्याकरणिक कोटि भनिन्छ। नेपालीमा सबै शब्दको रूप चल्दैन। नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियापद वा धातुको मात्र रूपायन हुन्छ। नेपालीमा रूपायन हुने व्याकरणिक कोटिहरूमा लि., वचन, पुरुष, आदर, कारक, विभक्ति, काल पक्ष, भाव र वाच्य हुन् (न्यौपाने २०६२ : १३०)। यस्ता रूपायनमा आधार तत्त्व र आधेय तत्त्व हुन्छन्। जे को रूप चल्छ त्यसलाई आधार तत्त्व भनिन्छ, भने त्यस आधारमा लिङ्ग, वचन, पुरुष जस्ता व्याकरणिक कोटि जनाउन गासिने सर्गलाई आधेय तत्त्व भनिन्छ, जस्तै :

(१) क. नेपाली - मान्छेले मान्छेलाई कुट्यो।

ख. आठपहरिया - याप्पीडा याप्पी लेम्स्वे।

यी दुई उदाहरण मध्ये पहिला (१क) नेपालीमा मान्छे शब्दमा ले र लाई विभक्ति लागेको पाइन्छ भने (१ख) आठपहरियामा नाम याप्पी शब्दमा कर्ता बुझाउन डा लागेको छ। यसै गरी (१क) नेपाली कुट्यो क्रियामा य ले भूतकाल र ओ ले संगति जनाएका छन् भने (१ख) आठपहरियामा आ ले भूतकाल उ ले तृतीय पुरुष कर्म र ए ले समापकत्व जनाएका छन्। यसर्थ यहाका कारकीय विभक्ति, पुरुष, काल, व्याकरणिक कोटि आधेय भएर आएका छन् भने नेपालीका मान्छे, कुट् तथा आठपहरियाका याप्पी र लेम्स् आधार भएका छन्। यसरी आधार तत्त्वको रूपायन गराउने सर्ग र तिनीहरूले गर्ने व्याकरणिक कार्यलाई नै व्याकरणिक कोटि भनिन्छ।

३.२ रूपायन र व्युत्पादन

व्युत्पादन र रूपायन दुवै शब्दरचना हुन् तर व्युत्पादनले नया शब्दको निर्माण गर्छ भने रूपायनले त्यस शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग योग्य बनाउछ (न्यौपाने २०६२ : १२८) जस्तै :

(२) क. नेपाली - पाको

ख. आठपहरिया - सोड्ना

माथि (२क) नेपाली पाक् धातुमा ओ लागेर विशेषणको व्युत्पादन भएको छ भने (२ख) आठपहरियाका सोड्ङ् धातुमा ना प्रत्यय लागेर विशेषण बनेको छ । यो व्युत्पादन हो तर यिनै आधारबाट निम्नलिखित उदाहरणमा रूपायन भएको देखिन्छ ।

(३)क. नेपाली - आप पाक्यो ।

ख. आठपहरिया - आइबो सोडडे ।

यहा नेपालीको पाक् धातुबाट र आठपहरियामा सोडडबाट भूतकालीक क्रियाको रूपायन भएको छ । यसरी काल तथा संगतिबोधक तत्त्वहरू व्याकरणिक कोटि हुन् ।

संक्षेपमा व्युत्पादन र रूपायनलाई निम्नलिखित तालिका नं. ४ मा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ५

व्युत्पादन र रूपायनमा भिन्नता

अभिलक्षण	व्युत्पादन	रूपायन
अर्थमा असर	पर्नसक्छ (जय -पराजय, हाट -हटिया : भिन्नभिन्नै अर्थ)	नपर्ने (मानव- मानवहरू, मानवले, मानवहरूले : एउटै अर्थ)
शब्दवर्गमा असर	पर्न सक्ने तर अनिवार्य होइन (घर-घरेलु : नामबाट विशेषण तर जय पराजय- नामबाट नाम)	कहिल्यै नपर्ने (मानव, मानवले, मानवहरू सबै नाम)
कोशीयता	हुनै पर्ने (घर-घरेलु, जय-पराजय सबै छुट्टाछुट्टै शब्द)	कोशीय अर्थ नहुने (घर,घरहरू : छुट्टाछुट्टै शब्द होइनन्)
उत्पादनशीलता	अनिवार्य नहुने (घर -घरेलु : हुन्छ तर खेत -खेतलु : हुदैन)	हुने (बन्छ, जस्तै खन्छ, हुन्छ-सबै क्रिया हुन्छन् ।
स्थान	भित्र	बाहिर

३.३ नामिक व्याकरणिक कोटिहरू

यस उपशीर्षक अन्तर्गत नामिक पद (नाम, सर्वनाम र विशेषण) साग सम्बन्धित पुलिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, समावेशात्मकता र विभक्ति सम्बन्धी व्याकरणिक कोटिहरूको छुट्टाछुट्टै अध्ययन गरिएको छ ।

३.३.१ लिङ्ग

पुरुष जाति वा स्त्री जाति वा निर्जीव जाति बुझाउने शब्दका रूपलाई पुलिङ्ग भनिन्छ । लिङ्ग नामसाग सम्बद्ध व्याकरणात्मक धारा हो जसले सामान्यतः भालेपोथीलाई छुट्याउछ । नेपालीमा पोथी वा स्त्री जाति जनाउने स्त्रीलिङ्ग र भाले वा पुरुष जाति जनाउने पुलिङ्ग गरी दुई किसिमका लिङ्ग छन् । नामका लिङ्गलाई शब्द स्तरमा हेर्दा मानवीय-अमानवीय, पुरुष-स्त्री, सजिव-निर्जीव, मूर्त-अमूर्त आदि विभिन्न आधारमा छुट्याउन सकिन्छ तर वाक्यात्मक संगतिका दृष्टिले नेपालीमा मानवीय सन्दर्भको मात्र महत्व रहेको हुन्छ । नेपाली भाषामा लिङ्ग, नाम, केही विशेषण र क्रियापदमा देखिन्छ जस्तै :

(४) नेपाली :

क. पुलिङ्ग : अग्लो केटो हिड्दै छ ।

ख. स्त्रीलिङ्ग : अग्लो केटी हिड्दै छे ।

आठपहरिया भाषाका नामिक पदका रूपमा मात्र लिङ्गभेद देखिन्छ । लिङ्गका दृष्टिले वाक्यात्मक रूपमा रूपात्मक भेद प्रकट हुन सक्दैन । त्यसैले आठपहरिया व्याकरणात्मक लिङ्ग व्यवस्था पाइन्न । नेपाली भाषाको व्याकरणात्मक व्यवस्था कही शब्दहरूबाट स्त्रीलिङ्गको बोध हुनका अतिरिक्त केही शब्दको अधिल्लो वा पछिल्लो रूप फेरेर पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्गको बोध हुन्छ ।

आठपहरियाका केही नातावाचक नाम, केही पशु बुझाउने नामका शब्द स्तरमा लिङ्गभेद देखिन्छ जस्तै :

३.३.१.१ नाम

क. नातावाचक नाम

	पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग
(५) क. आठपरिया :	आडुबा	आडुमा
ख. नेपाली :	मेरा हजुरबुवा	मेरी हजुरमुमा
(६) क. आठपहरिया :	कोगुड्बा	कोगुड्मा
ख. नेपाली :	मामा	माइजु
(७) क. आठपहरिया :	आनाम्बा	आनाम्मा
ख. नेपाली :	मेरो ससुरा	मेरी सासु
(८) क. आठपहरिया :	ढेवा	ढेमा
ख. नेपाली :	जेठा बुवा	जेठी मुमा
(९) क. आठपहरिया :	रिच्छाबा	रिच्छामा
ख. नेपाली :	सम्धी	सम्धिनी
(१०) क. आठपहरिया :	नाक्पा	नाक्मा
ख. नेपाली :	भतिजो	भतिजी

ख. पशुवाचक नाम

	पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग
(११) क. आठपहरिया :	कीबा	कीमा
ख. नेपाली :	बाघ	बघिनी
(१२) क. आठपहरिया :	मेर्बा	मेर्मा
ख. नेपाली :	बाख्रो	बाख्री
(१३) क. आठपहरिया :	कोछ्वा	कोछुमा
ख. नेपाली :	कुकुर	कुकुर्नी

(१४)क. आठपहरिया : टौह्वा टौह्मा

ख. नेपाली : बादर बादर्नी

माथिका उदाहरणहरूमा मानवीय नातावाचक नाममा आठपहरिया भाषामा पुरुष जनाउन पा/बा र स्त्री जनाउन मा को प्रयोग भएको छ । त्यस्तै पशुवाचक नाम बुझाउदा पनि भाले जनाउन बा र पोथी जनाउन मा को नै प्रयोग भएको छ । यसो भए पनि नाता जनाउने केही नाममा बा/मा नलागेको स्थिति पनि पाइन्छ, जस्तै :

पुलिङ्ग स्त्रीलिङ्ग

(१५)क. आठपहरिया : भाम्भाड छिछिम्

ख. नेपाली : काका काकी

(१६)क. आठपहरिया : आनुघु आन्झिनी

ख. नेपाली : मेरो फुफाजु फुपु

(१७)क. आठपहरिया : आम्भु आमेटेड

ख. नेपाली : मेरो दाजु भाउजु

आठपहरिया भाषामा केही यस्ता नामिक पदहरू छन् जसले पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग दुवै जनाउछन् जस्तै :

(१८) आठपहरिया नेपाली अर्थ

क. छा छोरा/छोरी, बच्चावच्ची

ख. आन्झा भाइ, बहिनी

उपर्युक्त नामिक पदहरूमा पुरुष र स्त्रीमा भेद पाइदैन । वाक्यात्मक स्तरमा लिङ्ग भेद छुट्टिन सक्छ । आठपहरिया भाषामा यस्ता उभय लिङ्गी शब्दहरूमा शाब्दिक र वाक्यगत दुवै स्तरमा लिङ्गभेद छुट्टिदैन । यो दुई भाषामा पाइने व्यतिरेक पक्ष हो ।

नेपाली भाषाको व्याकरणात्मक लिङ्ग व्यवस्था जस्तो यस आठपहरिया भाषामा लिङ्ग व्यवस्था भएको देखिदैन जस अनुसार वाक्यात्मक रूपमा आएका उद्देश्यको लिङ्ग अनुरूप क्रियामा परिवर्तन हुन नसक्ने हुनाले कर्ताकै आधारमा मात्र लिङ्ग छुट्टिने देखिन्छ । जसलाई प्राकृतिक लिङ्ग भेदको रूपमा मात्र मान्न सकिन्छ, जस्तै :

(१९)क. आठपरिया : लिम्बोवा पाइ खाडे ।

} पलिङ्ग

ख. नेपाली : लिम्बू पुरुष घर गयो ।

(२०)क. आठपरिया : लिम्बूमा पाइ खाडे ।

ख. नेपाली : लिम्बू महिला घर गइन् ।

स्त्रीलिङ्ग

(२१)क. आठपरिया: आम्बुडा च्वा इष्ट्वे ।

ख. नेपाली : मेरो दाजुले पानी भर्नुभयो ।

पलिङ्ग

(२२)क. आठपरियन : आमुटेङ्डा च्वा इष्ट्वे ।

ख . नेपाली मेरी भाउजुले पानी भर्नुभयो ।

स्त्रीलिङ्ग

उपर्युक्त १७ देखि २० सम्मका ख. नेपाली वाक्यहरूमा कर्ता पुलिङ्गी भए क्रिया पनि पुलिङ्गी र कर्ता स्त्रीलिङ्गी रहे क्रियाको रूप पनि स्त्रीलिङ्गी रहेको छ । तर आठपरिया भाषाका १७ देखि २० सम्मका क. वाक्यहरूमा क्रियापदहरू एकै किसिमका देखिन्छन् अर्थात् कर्ता पुलिङ्गी वा स्त्रीलिङ्ग जुन आए पनि क्रियापदमा लिङ्गभेद छैन, सबै समान छन् । यसरी आठपरियामा लिङ्गभेद देखिए पनि यो उत्पादक देखादैन । यो सीमित व्याकरणिक लिङ्ग व्यवस्था भएको भाषा देखिन्छ (न्यौपाने २०५८) ।

३.३.१.२ सर्वनाम

आठपरिया भाषामा नेपालीमा जस्तै सर्वनाममा पुलिङ्ग भेद देखादैन जस्तै :

(२३)क. आठपरिया : सुम्निमा आसेन आवे । उन् हान्डेड नोक्युक ।

ख. नेपाली : सुम्निमा हिजो आई । ऊ भोलि फर्कन्छे ।

(२४)क. आठपरिया : आइत आसेन् आवे । उन् हान्डेड नोक्युक ।

ख. नेपाली : आइत हिजो आयो । ऊ भोलि फर्कन्छ ।

यी दुवै उदाहरणमा पुरुष वा स्त्री जे भए पनि एउटै उन् सर्वनामको प्रयोग पाइन्छ ।

३.३.१.३ विशेषण

सामान्यतः अव्युत्पन्न विशेषणमा पुलिङ्ग भेद भएको देखादैन जस्तै :

	पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग
(२५)क. आठपहरिया :	माक्ना येम्बेछा	माक्ना मेच्छेमा
ख. नेपाली :	कालो केटो	काली केटी
(२६)क. आठपहरिया :	केना येम्बेछा	केना मेच्छेमा
ख. नेपाली :	अग्लो केटो	अग्लो केटी
(२७)क. आठपहरिया :	ठेना येम्बेछा	ठेना मेच्छेमा
ख. नेपाली :	ठूलो केटो	ठूली केटी

यसो भए पनि व्युत्पन्न कृदन्त विशेषणमा चाहिा विशेष्य नाम अनुसार पुलिङ्ग भेद भएको पाइन्छ तर यो पदावली स्तरमा मात्र देखिन्छ जस्तै :

	पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग
(२८)क. आठपहरिया :	रिप्माकावाप्पा टुडुवा	रिप्माकावाप्पा टुडुमा
ख. नेपाली :	बाहुन बाजे	बाहुनी बजु
(२९)क. आठपहरिया :	काफुबा याप्पी	काफुमा याप्पी
ख. नेपाली :	दमाई	दमिनी
(३०)क. आठपहरिया :	सिङ्कालेम्बा येम्बेछा	सिङ्कालेम्मा मेच्छेमा
ख. नेपाली :	नेवार केटो	नेवार केटी
(३१)क. आठपहरिया :	काठुप्पा याप्पी	काठुप्पा याप्पी
ख. नेपाली :	कामी मान्छे	कमिनी मान्छे
(३२)क. आठपहरिया :	काछाम्लोबा येम्बेछा	काछाम्लोमा मेच्छेमा
ख. नेपाली :	गाउने केटो	गाउने केटी
(३३)क. आठपहरिया :	याङ्कालेम्बा येम्बेछा	याङ्कालेम्मा मेच्छेमा
ख. नेपाली :	कुट्ने केटो	कुट्ने केटी

(३४)क. आठपहरिया :	काखुवा ठाड्बेन्	काखुमा काइप्पा
ख. नेपाली :	भरिया तन्नेरी	भरिया तरुनी

३.३.२ वचन

वचन नामको सङ्ख्यासाग सम्बन्धित कोटि हो । त्यसैले यसको सम्बन्ध सङ्ख्येय नामसाग रहेको हुन्छ । नेपालीमा एउटालाई बुझाउन एकवचन र एकभन्दा बढीलाई बुझाउन बहुवचनको प्रयोग गरिने हुनाले वचन दुई किसिमका छन् । नेपालीमा नाम सर्वनाम, विशेषण र क्रियापदले वचन देखाउछन् ।

आठपहरियामा चिन्हका आधारमा नामिक पदहरूमा दुई किसिमका वचन भेद पाइन्छ :

- एकवचन र अनेकवचन
- एकवचन, द्विवचन र बहुवचन

३.३.२.१ नाममा वचन भेद

आठपहरिया नाममा एकवचन र अनेकवचन पाइन्छ । अनेकवचन भन्नाले द्विवचन र बहुवचन दुवै भन्ने बुझिन्छ । यस्तो जनाउदा 'ची' लाग्दछ जस्तै :

(३५) एकवचन	आठपहरिया	नेपाली
	क. ठीककृकृ याप्पी	क. एउटा मान्छे
	ख. ठीककृकृ कोछुवा	ख. एउटा कुरुर
	ग. ठीककृ फाककृ	ग. एउटा सागुर
	घ. ठीककृकृ नुवा	घ. एउटा चरा
	ड. ठीक लिङ्गेवा	ड. एउटा ढुंग

(३६) अनेकवचन	आठपहरिया	नेपाली
	क. इप्पाडकृकृ याप्पीची	क. दुईजना मान्छेहरू
	ख. सुम्बोक कोछुवाची	ख. तीनवटा कुरुरहरू
	ग. इप्पोकृ फाककृ ची	ग. दुईवटा सागुरहरू

घ. इप्पोककृ नुवाची

घ. दुईवटा चराहरू

ड. सुम्बोक लिंवा

ड. तीनवटा ढुगाहरू

उपर्युक्त उदाहरणहरूलाई निम्न वाक्यगत आधारमा स्पष्ट पारिएको छ :

एकवचन

(३७)क. आठपहरिया : आडा ठीक् कोछुबा निसुडे ।

ख. नेपाली : मैले एउटा कुकुर देखे ।

(३८)क. आठपहरिया : आडा ठीक् याम्पी टुबुडे ।

ख. नेपाली : मैले एकजना मान्छेलाई देखे ।

अनेकवचन

(३९)क. आठपहरिया : आडा इप्पोक् लिङ्गेवाची कोबुडे ।

ख. नेपाली : मैले दुइटा ढुङगाहरू टिपें ।

(४०)क. आठपहरिया : आडा इप्पाङ् / सुम्बाङ् याम्पीची टुबुडे ।

ख. नेपाली : मैले दुईजना / तीनजना मान्छेहरूलाई भेटें ।

यी उदाहरणमा मानवीय, मानवेतर, सजीव, निर्जीव सबैमा दुई वा सो भन्दा बढी जतिसुकै सख्याका नामहरू भए पनि एउटै 'ची' प्रत्यय लागेको छ । यस कारण आठपहरिया भाषाका नाममा नेपालीमा जस्तै एकवचन र अनेकवचनको व्यवस्था पाइन्छ ।

३.३.२.२ सर्वनाममा वचनभेद

आठपहरिया भाषाका सर्वनाममा विविध किसिमको वचन भेद पाइन्छ ।

३.३.२.२.१ पुरुषवाचक सर्वनाम

यसअन्तर्गत कथनमा सम्मिलित हुने सर्वनामहरू पर्दछन् । तिनीहरूलाई दुई समूहमा राख्न सकिन्छ : सहभागी सर्वनाम र असहभागी सर्वनाम ।

३.३.२.२.१.१ सहभागी सर्वनाम

यहा सहभागी सर्वनाम भनेर वक्ता बुझाउने प्रथम पुरुष र श्रोतालाई बुझाउने द्वितीय पुरुष सर्वनामलाई लिइएको छ । यिनीहरूमा एकवचन, द्विवचन र बहुवचन गरी तीन किसिमका वचन पाइन्छन् जस्तै :

क. प्रथम पुरुषमा वचन

(४१)एकवचन	आठपहरिया	नेपाली
	आ	म
(४२)द्विवचन(समावेशी)	आठपहरिया	नेपाली
	आन्ची	हामी दुई (तासहित)
(४३)द्विवचन(समावेशी)	आठपहरिया	नेपाली
	आन्च्या	हामी दुई (ताबाहेक)
(४४)बहुवचन(समावेशी)	आठपहरिया	नेपाली
	आनी	हामीहरू (तासहित)
(४५)बहुवचन(असमावेशी)	आठपहरिया	नेपाली
	आन्या	हामीहरू (ताबाहेक)

यिनीहरूलाई निम्नलिखित रूपले वाक्यमा प्रयोग गरिएको छ :

एकवचन

(४६)क. आठपहरिया : आ खालाङ्गा खाट्नाआ ।

ख. नेपाली : म बजार जान्छु ।

द्विवचन

(४७)क. आठपहरिया : आन्ची खालाङ्गा खाच्चीची ।

ख. नेपाली : हामी दुई बजार जान्छौं । (तासहित)

(४८)क. आठपहरिया : आन्च्या खालाङ्गा खाच्चीच्या । (ताबाहेक)

ख. नेपाली : हामी दुई बजार जान्छौं ।

बहुवचन

(४९)क. आठपहरिया : आनी भोकुन्डा चाइटी ।

ख. नेपाली : हामी भकुन्डो खेलौला । (तासहित)

(५०)क. आठपहरिया : आन्या भोकुन्डा चाइटीडा ।

ख. नेपाली : हामी भकुन्डो खेलौला । (ताबाहेक)

यी सबै प्रथम पुरुष सर्वनामका समावेशी र असमावेशीमा द्विवचन बहुवचनमा स्पष्ट भिन्नता देखिन्छ ।

ख. द्वितीय पुरुषमा वचन

द्वितीय पुरुषमा पनि प्रथम पुरुषमा जस्तै तीन वचन पाइन्छन् जस्तै :

(५१) एकवचन :	आठपहरिया	नेपाली
	खान्	ता/तिमी/तपाईं
(५२) द्विवचन :	आठपहरिया	नेपाली
	खान्ची	तिमी दुई/तपाईं दुई
(५३) बहुवचन :	आठपहरिया	नेपाली
	खानी	तिमीहरू/तपाईंहरू

यिनीहरूलाई निम्नलिखित रूपले वाक्यमा प्रयोग गरिएको पाइन्छ :

(५४) एकवचन

क. आठपहरिया : खान् ख्वा बेला आटाएना ?

ख. नेपाली : ता कहिले आइस् ?

क. आठपहरिया : खान्ना पाक् आचोएना ?

ख. नेपाली : तैले के खाइस् ?

(५५) द्विवचन

क. आठपहरिया : खान्ची ख्वा बेला आटाएचीगा ?

ख. नेपाली : तिमीहरू दुई कहिले आयौ ?

क. आठपहरिया : खान्चीडा पाक् पाक् आचोएचीना ?

ख. नेपाली : तिमीहरू (दुई)ले के के खायौ ?

(५६) बहुवचन

क. आठपहरिया : खानी ख्वा बेला आटाएगा ?

ख. नेपाली : तिमीहरू कहिले आयौ ?

क. आठपहरिया : खानीडा पाक् पाक् आचोएगा ?

ख. नेपाली : तिमीहरूले के के खायौ ?

द्वितीय पुरुष सर्वनाममा पनि प्रथम पुरुषमा जस्तै द्विवचन र बहुवचन भेद पाइन्छ ।

३.३.२.२.१.२ असहभागी सर्वनाम

यहा असहभागी सर्वनाम भनेर कथनमा वक्ता र श्रोता नहुने तृतीय पुरुष सर्वनामलाई लिइएको छ । यसमा एकवचन र अनेक वचन गरी दुई किसिमका वचन पाइएका छन् । यसमा द्विवचन नहुने हुदा एकवचन र अनेक वचनको व्यवस्था भएको देखिन्छ जस्तै :

(५७)क.एकवचन	आठपहरिया	नेपाली
	उन्	ऊ/उनी
(५८)ख. अनेकवचन	आठपहरिया	नेपाली
	उन्ची	उनीहरू

उपर्युक्त उदाहरणहरूलाई निम्न वाक्यगत आधारमा स्पष्ट पारिएको छ :

(५९) एकवचन

क. आठपहरिया : उन् हान्डेड टायुक् ।

ख. नेपाली : ऊ भोलि आउछ ।

क. आठपहरिया : उन् खाट्युक् ।

ख. नेपाली : ऊ जान्छ ।

(६०) अनेकवचन

क. आठपहरिया : उन्ची इप्पाङ् हान्डेङ टाचीची ।

ख. नेपाली : उनीहरू दुई जना भोलि आउछन् ।

क. आठपहरिया : उन्ची सुम्बाङ् हान्डेङ ओटायुक् ।

ख. नेपाली : उनीहरू तीन जना भोलि आउछन् ।

क. आठपहरिया : उन्ची इप्पाङ् खाच्चीची ।

ख. नेपाली : उनीहरू दुई जान्छन् ।

क. आठपहरिया : उन्ची सुम्बाङ् ओखाट्युक् ।

ख. नेपाली : उनीहरू तीन जान्छन् ।

यी सबै उदाहरणहरूमा एउटै **उन्ची** एकवचनवाहेक सबैमा आएको छ । त्यसले जनाउने द्विवचन र बहुवचन क्रियापदबाट बुझिन्छ ।

३.३.२.२.२ दर्शक सर्वनाम

यहाँ नजिक र टाढाको भनेर चिनाउने नामका सङ्ग्राम प्रयोग गरिने सर्वनामलाई दर्शक सर्वनाम भनिन्छ । आठपहरिया भाषामा निम्नलिखित किसिमका दर्शक सर्वनाम पाइन्छन् :

तालिका नं. ६^१ : दर्शक सर्वनाम

निकटता	आठपहरिया	नेपाली
एकवचन	ना	यो
द्विवचन	नागाची	यी दुई
बहुवचन	नागा	यिनीहरू

(६१) एकवचन

क. आठपहरिया : ना ओचेट्नुना युङ्वा ।

ख. नेपाली : यो राम्रो छ ।

(६२) द्विवचन

क. आठपहरिया : नागाची ओचेट्नुनाची युङ्वाची ।

ख. नेपाली : यी दुई राम्रा छन् ।

(६३) बहुवचन

क. आठपहरिया : नागा ओचेट्नुगा ओयुङ्वा ।

ख. नेपाली : यिनीहरू राम्रा छन् ।

तालिका नं. ६^२ : दर्शक सर्वनाम

दूरता	आठपहरिया	नेपाली
एकवचन	हिट्ना	त्यो
द्विवचन	हिट्नागाची	ती दुई
बहुवचन	हिट्नागा	तिनीहरू

उपर्युक्त उदाहरणहरूलाई निम्न वाक्यगत आधारमा स्पष्ट पारिएको छ :

(६४) एकवचन

क. आठपहरिया : हिट्ना खाडे ।

ख. नेपाली : त्यो गयो ।

(६५) द्विवचन

क. आठपहरिया : हिट्नाची खाडाचे ।

ख. नेपाली : ती दुई गए ।

(६६) बहुवचन

क. आठपहरिया : हिट्नागाची ओखाडे ।

ख. नेपाली : तिनीहरू गए ।

३.३.२.२.३ दैशिक सर्वनाम

तल, माथि र समतलको दिशानिर्देश गर्दै नामको सट्टामा आउने सर्वनामलाई दैशिक सर्वनाम भनिन्छ, जस्तै :

(६७) उच्च	आठपहरिया	नेपाली
क. एकवचन :	टोना	त्यो
ख. द्विवचन :	टोगाची	ती दुई
ग. बहुवचन :	टोगा	तिनीहरू
(६८) निम्न	आठपहरिया	नेपाली
क. एकवचन :	योना	त्यो
ख. द्विवचन :	योगाची	ती दुई
ग. बहुवचन :	योगा	तिनीहरू
(६९) सम	आठपहरिया	नेपाली
क. एकवचन :	याना	त्यो
ख. द्विवचन :	यागाची	ती दुई
ग. बहुवचन :	यागा	तिनीहरू

यी दैशिक सर्वनामहरूको प्रयोग निम्नलिखित किसिमले भएको पाइन्छ :

(७०)क. आठपरिया : टोना उड्से ।

ख. नेपाली : त्यो (माथिको) आयो ।

(७१)क. आठपरिया : टोगाची उड्साचे ।

ख. नेपाली : ती दुई (माथिका) आए ।

(७२)क. आठपरिया : टोगा ओउड्से ।

ख. नेपाली : तिनीहरू (माथिका) आए ।

(७३)क. आठपरिया : योना काडे ।

ख. नेपाली : त्यो (तलको) आयो ।

(७४)क. आठपरिया : योगाची काडाचे ।

ख. नेपाली : ती दुई (तलका) आए ।

(७५)क. आठपरिया : योगा ओकाडे ।

ख. नेपाली : तिनीहरू (तलका) आए ।

(७६)क. आठपरिया : याना आबे ।

ख. नेपाली : त्यो (समतलको) आयो ।

(७७)क. आठपरिया : यागाची आबाचे ।

ख. नेपाली : ती दुई (समतलका) आए ।

(७८)क. आठपरिया : यागा ओकाडे ।

ख. नेपाली : तिनीहरू (समतलका) आए ।

३.३.२.२.४ प्रश्नवाचक सर्वनाम

यस अन्तर्गत प्रश्न गर्ने सर्वनामलाई लिइएको छ । यस्ता सर्वनाम दुई किसिमका छन्: मानवीय र मानवेतर ।

क. मानवीय

(७९)	आठपहरिया	नेपाली
क. एकवचन	साक्	को
ख. द्विवचन	साक्ची	को दुई
ग. बहुवचन	साइगा	कोहरू

यिनीहरूलाई निम्नलिखित किसिमले वाक्यमा प्रयोग गरिन्छ :

(८०)क. आठपहरिया : खालाङ्गालाम्मा **साक्** टायेना ?

ख. नेपाली : बजारबाट को मान्छे आयो ?

(८१)क. आठपहरिया : **साक्ची** खाडाचेगा ?

ख. नेपाली : को को (दुई) गए ?

(८२)क. आठपहरिया : नाहिना फुड **साइगा** ओखाट्टे ?

ख. नेपाली : यहाको फूल कस-कसले (धेरै) लगे ?

ख. मानवेतर

(८३)	आठपहरिया	नेपाली
क. एकवचन	पाक्	के
ख. द्विवचन	पाक्ची	के के (दुईटा)
ग. बहुवचन	पाइगा	के के (दुई भन्दा धेरै)

यिनीहरूलाई निम्नलिखित किसिमले वाक्यमा प्रयोग गरिन्छ :

(८४)क. आठपहरिया : **पाक्** चोक्माना ?

ख. नेपाली : के गर्नु ?

(८५)क. आठपहरिया : खान्ना **पाक्ची** आआप्ट्वेगा ?

ख. नेपाली : के के (दुई) ल्याइस् ?

(८६)क. आठपहरिया : बिहिवारेलाम्मा पाइगा आआप्टुचेगा ?

ख. नेपाली : बिहिवारेबाट के के (धेरै) ल्याइस् ?

३.३.२.२.५ आत्मवाचक सर्वनाम

नेपालीमा आफैं भन्ने अर्थ बुझाउने तर नामका सट्टामा वा नामसागसागै पनि आउनसक्ने शब्दलाई आत्मवाचक सर्वनाम भनिएको छ । यसका तीनवटा वचन हुन्छन् ।

(८७)क. एकवचन : आठपहरिया	नेपाली
आप्पे	आफू
ख. द्विवचन : आठपहरिया	नेपाली
आप्पेची	आफू दुई
ग. बहुवचन : आठपहरिया	नेपाली
आप्पेगा	आफूहरू

वाक्यमा यिनीहरूको प्रयोग निम्नलिखित किसिमले भएको पाइन्छ :

(८८) एकवचन

क. आठपहरिया : आप्पे खाडे, आ माट्ट्वाटुन् ।

ख. नेपाली : आफैं गयो, मलाई भनेन ।

(८९) द्विवचन

क. आठपरिया : आप्पेची खाडाचे, आ माट्ट्वाटुन्चीन् ।

ख. नेपाली : आफैं (दुईजना) गए, मलाई भनेनन् ।

(९०) बहुवचन

क. आठपरिया : आप्पेगा ओखाडे, आ ओमाट्ट्वाटुन्ना ।

ख. नेपाली : आफैंहरू (दुईजना भन्दा बढी) गए, मलाई भनेनन् ।

संक्षेपमा आठपहरिया भाषामा वचनको रूपतात्विक ढाँचालाई तालिका ७ मा दिइएको छ ।

तालिका नं. ७

आठपहरिया भाषामा वचनको रूपतात्विक ढाचा

वचन	नाम/असहभागी सर्वनाम	सहभागी सर्वनाम	दर्शक सर्वनाम	विशेषण	प्रश्नार्थक सर्वनाम/आत्म वाचक सर्वनाम
एक	च	च	ना	ना	च
अनेक	द्वि	-ची	-गा + ची	-ची + गा	-ची
	बहु	-ची	-ई	-गा	-उ...गा

३.३.२.३ विशेषणमा वचन

विशेषणको प्रयोग कहिले विशेष्य भन्दा पहिले हुन्छ वा विशेष्यको व्याख्या गर्दै अधि वा पछि आउछ, भने कहिले विशेषण नामस्थानिक भई एकलै पनि आउछ। यी दुवै अवस्थामा विशेषणमा वचनभेद पाइन्छ। जस्तै:

(९१) एकवचन

क. आठपहरिया : **माक्ना** येम्बेछा टाए ।

ख. नेपाली: कालो केटा आयो ।

(९२) द्विवचन

क. आठपहरिया : **माक्चीगा** येम्बेछाची टायाचे ।

ख. नेपाली : काला केटा (दुईजना) हरू आए ।

(९३) बहुवचन

क. आठपहरिया : **ओमाक्गा** येम्बेछाची ओटाए ।

ख. नेपाली : काला केटा (दुईभन्दा धेरै) हरू आए ।

३.३.२.४ समावेशात्मकता

समावेशात्मकता भनेको वक्ताले श्रोतालाई पनि समावेश गरेको छ कि छैन भन्ने आधार हो । यस भाषामा प्रथम पुरुष सर्वनामका द्विवचन र बहुवचनमा समावेशी र असमावेशी भेद पाइन्छन् जस्तै :

(९४)	आठपहरिया	नेपाली
क. प्रथम पुरुष एकवचन	आ	म
ख. प्रथम पुरुष द्विवचन (समावेशी)	आन्ची	हामी दुई (ता सहित)
ग. प्रथम पुरुष द्विवचन (असमावेशी)	आन्च्या	हामी दुई (ता बाहेक)
घ. प्रथम पुरुष बहुवचन (समावेशी)	आनी	हामी (ता सहित)
ङ. प्रथम पुरुष बहुवचन (असमावेशी)	आन्या	हामी (ता बाहेक)

यसरी असमावेशीका लागि सर्वनाममा दुई वचन र बहुवचन दुवैमा 'या' लागेको देखिन्छ । यस्तो भेद नेपालीमा पाइदैन ।

३.३.३ पुरुष

संवादमा सहभागिता जनाउने व्यक्तिलाई पुरुष भनिन्छ । सबै नामहरू तृतीय पुरुषका हुन्छन् तर सर्वनामहरूमा पुरुषभेद हुन्छ । यसो भए पनि छुट्टाछुट्टै पुरुष बुझाउनका निम्ति सर्वनामको रूपायन हुनाका सट्टामा छुट्टाछुट्टै शब्दको व्यवस्था भएको पाइन्छ ।

(९५) प्रथम पुरुष

	आठपहरिया	नेपाली
क. प्रथम पुरुष एकवचन	आ	म
ख. प्रथम पुरुष द्विवचन (समावेशी)	आन्ची	हामी दुई (म+ता)
ग. प्रथम पुरुष द्विवचन (असमावेशी)	आन्च्या	हामी दुई (म-ता)
घ. प्रथम पुरुष बहुवचन (समावेशी)	आनी	हामी (म+ता+ऊ)
ङ. प्रथम पुरुष बहुवचन (असमावेशी)	आन्या	हामी (म+ऊ+ऊ-ता)

(९६) द्वितीय पुरुष

आठपहरिया	नेपाली	
क. एकवचन	खान्	ता/तिमी/तपाईं
ख. द्विवचन	खान्ची	तिमी दुई/तपाईं दुई
ग. बहुवचन	खानी	तपाईंहरू/तिमीहरू

(९७) तृतीय पुरुष

	आठपहरिया	नेपाली
एकवचन	उन्	ऊ
अनेकवचन	उन्ची	उनीहरू

३.३.४ आदर

नेपालीमा आदरका विभिन्न तह देखिन्छन् । यिनीहरूको अभिव्यक्ति विशेष गरेर सर्वनाम र क्रियापदमा पाइन्छन् जस्तै :

(९८)	सर्वनाम	क्रियापद
क. अनादर/सामान्य आदर	ता	बस्छस्
ख. मध्यम आदर	तिमी	बस्छौं
	उनी	बस्छन्/बस्छिन्
ग. उच्च आदर	तपाईं/उहा	बस्नुहुन्छ

आठपहरिया भाषामा भने आदर व्याकरणात्मक कोटिका रूपमा देखिदैन । यस भाषामा खान् (ता, तिमी, तपाईं, हजुर) र उन् (ऊ, उनी, उहा) एउटै सर्वनामको प्रयोग हुन्छ । यसै गरी क्रियापदमा पनि आदरार्थी देखादैन ! जस्तै: लेम्स्वे (कुट्यो, कुटे, कुट्नुभयो) ।

३.३.५ विभक्ति

वाक्यमा एउटा पदको अर्को पदसाग सम्बन्ध जनाउन नामिक पद (नाम, सर्वनाम र विशेषण) मा जोडिने बाहिरी चिन्हलाई विभक्ति भनिन्छ । आठपहरिया भाषामा निम्नलिखित विभक्ति अनुसार रूपायन हुन्छ :

डा - 'ले'

यो सकर्मक क्रियाको कर्ता र करण कारकमा साधन तथा कारण बुझाउदा लागेको पाइन्छ, जस्तै :

(९९)क. आठपहरिया : याप्मीडा लौँरीकडा लेम्स्वे ।

ख. नेपाली : मान्छेले मान्छेलाई कुट्यो ।

(१००)क. आठपहरिया : खानीडा आ हिडाड्नीड् ।

ख. नेपाली : तिमीहरूले मलाई बचाओ ।

(१०१)क. आठपहरिया : आफाक्डा आहारा चोए ।

ख. नेपाली : मेरा सागुरले चारो खायो ।

(१०२)क. आठपहरिया : उन्चीडा खानी भारा मायुड्सिटि ।

ख. नेपाली : उनीहरूले तिमीहरूलाई बाहिर राख्छन् ।

(१०३)क. आठपहरिया : आडा रिप्मा रिप्टुडे ।

ख. नेपाली : मैले डोरी बाटे ।

यहा कर्ता याप्मी, खानी, आफाक्, उन्ची र आ र करण लौँरीकमा 'डा' लागेको छ ।

लाम् - 'बाट'

यो करण कारकमा माध्यम बुझाउदा र अपादान कारकमा विच्छेद बुझाउदा लागेको पाइन्छ, जस्तै :

(१०४)क. आठपहरिया : आडा हुलाकलाम् चिठी हाक्टुडे ।

ख. नेपाली : मैले हुलाकबाट चिठी पठाए ।

(१०५)क. आठपहरिया : सिड उबुडलाम् लाभाक् ठाए ।

ख. नेपाली : रुखको हागाबाट पात भन्थ्यो ।

(१०६)क. आठपहरिया : आलाम् पाक् गाल्ती लिसे ना ?

ख. नेपाली : मबाट के गल्ती भयो ?

(१०७)क. आठपहरिया : आइछ्छा स्कुलालाम् टाए ।

ख. नेपाली : मेरो छोरो स्कुलबाट आयो ।

(१०८)क. आठपहरिया : धारालाम् चुवा टाए ।

ख. नेपाली : धाराबाट पानी आयो ।

लोक-साग'

यसले 'साग' भन्ने अर्थ जनाउछ, जस्तै :

(१०९)क. आठपहरिया : आ उन्लोक खाट्नाआ ।

ख. नेपाली : म ऊसाग जान्छु ।

(११०)क. आठपहरिया : पाङ्लुमेट् उनाम्बालोक किट्युक ।

ख. नेपाली : बुहारी ससुरासाग डराउछे ।

(१११)क. आठपहरिया : चामालोक चिपा दाल्चा आप्ट ।

ख. नेपाली : भातसाग थोरै दाल पनि लेउ ।

(११२)क. आठपहरिया : सर्मास्वरीलोक युडाना मेच्छेमा उनिङ् पाइना ?

ख. नेपाली : शर्मास्वरीसाग बस्ने केटीको नाम के हो ?

(११३)क. आठपहरिया : आलोक खान् आखायुक ।

ख. नेपाली : मसाग ता जान्छस् ।

उङ्-देखि'

कुनै स्थान वा समयको आरम्भ विन्दु जनाउदा 'उङ्' लाग्दछ, जस्तै :

(११४)क. आठपहरिया : आसेन्नुङ् वेट् टायुगेट् ।

ख. नेपाली : हिजोदेखि पानी पर्दैछ ।

(११५)क. आठपहरिया : तीनबाजेउङ् कार्यक्रम सुरु लिसे

ख. नेपाली : तीनबजेदेखि कार्यक्रम सुरु भयो ।

लेङ-तिर'

लक्ष्य वा स्रोत निश्चित नभएको बुझाउदा लेङ् लाग्दछ जस्तै :

(११६)क. आठपहरिया : ओप्पु खान्लेङ् टायुगेट् ।

ख. नेपाली : सर्प तातिर आउदैछ ।

(११७)क. आठपहरिया : खान् खोनालेङ् खाट्युगेट् ।

ख. नेपाली : ता कतातिर जादैछस् ?

मे-विना'

सागै भन्ने अर्थ बाहेक जनाउनेमा मे विभक्ति लाग्दछ जस्तै :

(११८)क. आठपहरिया : उन्ना इडामे पाक्चा ठुङ्नीना ।

ख. नेपाली : उसले जाडविना केही पनि पिउदैन ।

(११९)क. आठपहरिया : आ खान्मे हिङ्निङ्ना ।

ख. नेपाली : म तिमीविना बाग्दिन ।

डि-मा'

आठपहरिया भाषामा आधार जनाउदा डि को प्रयोग गरिन्छ जस्तै :

(१२०)क. आठपहरिया : आ धनकुटाडि युङ्डाआ ।

ख. नेपाली : म धनकुटामा बस्छु ।

(१२१)क. आठपहरिया : कापाङ्गि साक्चा वाङ्गा ।

ख. नेपाली : तिम्रो घरमा कोही पनि छैन ।

(१२२)क. आठपहरिया : ना साल्ङि जोम् फेटेरेङ्बा खाए ।

ख. नेपाली : यस सालमा धेरै चट्याङ् पच्यो ।

(१२३)क. आठपहरिया : का फ्याकडी क्या नेक्त्वाक् ।

ख. नेपाली : तिम्रो केशमा तेल लगाऊ ।

३.४ निष्कर्ष

यस तेस्रो परिच्छेदमा नामिक, व्याकरणिक कोटीहरूको परिचय दिइएको छ । यस सन्दर्भमा व्याकरणिक कोटिहरूको साथै रूपायन र व्युत्पादनमा पनि भिन्नता देखाइएको छ । यसैगरी आठपहरिया र नेपाली भाषाका नामिक व्याकरणिक कोटिहरूको वर्णन गरिएको छ ।

तुलनात्मक अध्ययन गर्दा के देखिन्छ, भने आठपहरियामा नेपालीमा जस्तो उत्पादक लिङ्गभेद देखादैन । नेपाली उत्पादक लिङ्गभेद भएको भाषा हो भने आठपहरिया सीमित व्याकरणीक लिङ्गव्यवस्था भएको भाषा हो । यसैगरी नेपालीमा जस्तै आठपहरियाका सर्वनाममा लिङ्गभेद देखादैन । आठपहरियाका व्युत्पन्न विशेषणमा मात्र पदावधि स्तरमा लिङ्गभेद देखिन्छ ।

परिच्छेद : चार

क्रियापदका व्याकरणिक कोटिहरूको व्यतिरेकी अध्ययन

४.१ विषय प्रवेश

यस अध्यायअन्तर्गत नेपाली भाषाका सन्दर्भमा आठपहरिया भाषाका क्रियापदसाग सम्बन्धित व्याकरणिक कोटिहरूको चर्चा गरिएको छ । आठपहरिया भाषामा क्रियापद (समापक) का व्याकरणिक कोटिहरूमा वचन, पुरुष समावेशात्मकता, काल, पक्ष, भाव र वाच्य पर्दछन् । यहा तिनीहरूको संक्षिप्त चर्चा गरिएको छ ।

४.२ काल

नेपालीमा जस्तै आठपहरिया भाषामा पनि अभूतकाल र भूतकाल गरी काल जम्मा दुई प्रकारका रहेका छन् । यी मध्ये अभूतकालका लागि कुनै चिन्ह लाग्दैन भने भूतकालका लागि चाहिँ आ लागेको देखिन्छ, जस्तै :

४.२.१ अभूत काल

(१२४)क. आठपहरिया : आा हाट्ले रोक् खाट्नाआ ।

ख. नेपाली : म अहिले नै जान्छु ।

(१२५)क. आठपहरिया : आा हान्डेड खाट्नाआ ।

ख. नेपाली : म भोलि जान्छु ।

(१२६)क. आठपहरिया : आडा हाट्ले कविता छेबमागेट्नाआ ।

ख. नेपाली : म अहिले कविता लेख्दै छु ।

(१२७)क. आठपहरिया : आडा हान्डेड कविता छेबमागेट्नाआ ।

ख. नेपाली : म भोलि कविता लेख्दै छु ।

यी उदाहरणमध्ये (१२४) मा हाट्ले “अहिले ” र (१२५) मा हान्डेड “भोलि” भए पनि दुवैमा एउटै खाट्नाआ “जान्छु” क्रियापद छ । यसै गरी (१२६) र (१२७) मा सकर्मक क्रियाको अपूर्ण पक्षमा पनि हाट्ले “अहिले ” र हान्डेड “भोलि” जुन समय भए पनि छेबमागेट्नाआ “लेख्दै छु” एउटै कालको क्रियापद आएको पाइन्छ ।

४.२.२ भूत काल

क्रियापदबाट बितेको समय बुझाउनुपर्दा धातुमा आ प्रत्यय लागेको पाइन्छ तर सबैमा आ देखिदैन किनभने आ भन्दा पर कुनै अर्को स्वर भए आ परवर्ती समीभवन हुन्छ, जस्तै :

(१२८)क. आठपहरिया : उन् आसेन् खाट् -आ -ए ।

ऊ हिजो जा- भूत-समापक

ख. नेपाली : ऊ हिजो गयो ।

(१२९)क.आठपहरिया : आा आसेन् खाट् -आ -डा-ए ।

म हिजो जा- भूत- प्रपु-समाप

ख. नेपाली : म हिजो गए ।

(१३०)क.आठपहरिया : आसेन् आ-भा हाब् - युगेट्ट- आ-ना ।

हिजो मेरो - भाइ रुनु - अपूर्ण- भूत-नामिकीकरण ।

ख. नेपाली : हिजो मेरो भाइ रुदै (थियो) ।

(१३१)क.आठपहरिया : आसेन् आ हाब् - युगेट्ट- आ- ड्-ना ।

हिजो म रुनु - अपूर्ण- भूत- प्रपु-नामिकीकरण ।

ख. नेपाली : हिजो म रुदै (थिए) ।

यी उदाहरणममा भूतकाल जनाउन क्रियापदमा - आ प्रत्यय लागेको पाइन्छ ।

४.३ पक्ष

पक्षले क्रियाको कालको विशेष अवस्था जनाउँछ । पक्षले खास कालको परिवेश भित्र क्रियाका कार्यको प्रकृति तथा वितरणलाई जनाउँछ । त्यसैले यसबाट क्रियाका विभिन्न अवस्था र चरणहरू व्यक्त हुन्छन् (अधिकारी २०४९ : ११९) । परम्परागत व्याकरणमा पक्ष सन्दर्भमा वर्तमानका तीन पक्ष सामान्य, अपूर्ण र पूर्ण, भूतकालका सामान्य, अपूर्ण, पूर्ण, अज्ञात र अभ्यस्त, भविष्यत्का सामान्य र सम्भावना मानिए पनि नेपालीमा मुख्यतः पााच किसिमका पक्ष व्यक्त हुन्छन् : सामान्य, अपूर्ण, पूर्ण, अभ्यस्त र अज्ञात (अधिकारी २०४९ : ११९) । आठपहरिया क्रियामा सामान्य, अपूर्ण, पूर्ण र अभ्यस्त पक्ष पाइएका छन्, नेपालीमा

जस्तो अज्ञात पक्ष छैन । आठपहरिया भाषाका यिनै पक्षहरूको विस्तृतमा तल चर्चा गरिएको छ :

४.३.१ पूर्ण पक्ष

यसले कार्यको सिद्धि वा पूर्णता जनाउने गर्दछ । पूर्ण पक्ष एकभन्दा बढी कालिक परिवेशमा आउछ । आठपहरिया भाषामा पनि यस किसिमको व्यवस्था पाइन्छ, जस्तै :

क. वर्तमान

(१३२)क. आठपहरिया : मूल लाम्बोझ ठेना फोरोक् युडासे ।

ख. नेपाली : मूल बाटोमा ठूलो भ्यागुता बसेको छ ।

(१३३)क. आठपहरिया : उन्ची ओआबासाचे ।

ख. नेपाली : उनीहरू आएका छन् ।

(१३४)क. आठपहरिया : आडा चामा चाएसुडे ।

ख. नेपाली : मैले भात खाएको छु ।

(१३५)क. आठपहरिया : उन्ना रिङ् मुन्ड्वेसे ।

ख. नेपाली : उसले कुरा भुलेको छ ।

(१३६)क. आठपहरिया : आडा किबा निस्वासुडे ।

ख. नेपाली : मैले बाघ देखेको छु ।

ख. भूत

(१३७)क. आठपहरिया : मूल लाम्बोझ ठेना फोरोक युडेसाना ।

ख. नेपाली : मूल बाटोमा ठूलो भ्यागुता बसेको थियो ।

(१३८)क. आठपहरिया : उन्ची ओआबासाना ।

ख. नेपाली : उनीहरू आएका थिए ।

(१३९)क. आठपहरिया : आडा चामा चाएसुङ्ना ।

ख. नेपाली : मैले भात खाएको थिए ।

(१४०)क. आठपहरिया : उन्ना रिङ् मुन्ड्वेसाना ।

ख. नेपाली : उसले कुरा भुलेको थियो ।

(१४१)क. आठपहरिया : आडा किवा निस्वासुडना ।

ख. नेपाली : मैले बाघ देखेको थिए ।

उपर्युक्त वाक्यहरूमा आठपहरिया भाषाका क्रियापदहरू (युडासे, ओआबासाचे, चाएसुडे, मुन्ड्वेसे र निस्वासुडे)ले वर्तमानकालिक पूर्ण पक्ष जनाएका छन् भने आठपहरिया भाषाका क्रियापदहरू (युडेसाना, ओआबासाना, चाएसुडना, मुन्ड्वेसाना र निस्वासुडना) ले भूतकालिक पूर्ण पक्ष जनाएका छन् ।

४.३.२ अपूर्ण पक्ष

यसले कार्यको अपूर्णता वा निरन्तरता जनाउने गर्दछ । अपूर्ण पक्ष एक भन्दा बढि कालिक परिवेशमा आउन सक्छ जस्तै :

क. वर्तमान

(१४२)क. आठपहरिया : आा पाडा खाट्नागेट्ना ।

ख. नेपाली : म घर जादैछु ।

(१४३)क. आठपहरिया : लेड्स्वाहाड चिठी छेप्युगेट् ।

ख. नेपाली : लेड्स्वाहाड चिठी लेख्दैछु ।

(१४४)क. आठपहरिया : मागस्वरी हाब्युगेट् ।

ख. नेपाली : मागस्वरी रुदैछु ।

ख. भूत

(१४५)क. आठपहरिया : आा पाडा खाडागेट्ना ।

ख. नेपाली : म घर जादै थिए ।

(१४६)क. आठपहरिया : लेड्स्वाहाड चिठी छेप्तागेट्ना ।

ख. नेपाली : लेड्स्वाहाड चिठी लेख्दै थियो ।

(१४७)क. आठपहरिया : मागस्वरी हाबागेट्ना ।

ख. नेपाली : मागस्वरी रुदै थिइन् ।

४.३.३ अभ्यस्त पक्ष

यस पक्षले बितेका समयमा नियमितता वा काम गर्न बानी परेको (काममा निरन्तरता दिने गरेको) अर्थ जनाउने क्रियाका रूपलाई अभ्यस्त भूत भनिन्छ । यसलाई अभ्यासबोधक भूत पनि भनिन्छ, साथै यसले बितेका समयमा कुनै कार्य निरन्तर रूपमा गर्ने गरेको तर पछि खण्डित भएको बोध गराउदछ । त्यसैले यसलाई अपूर्ण र पूर्ण भूत बीचको पक्षका रूपमा लिने गरिन्छ, जस्तै :

(१४८)क. आठपहरिया : योनी सालौनी फेटेरेड्बा ठायुगोन् ।

ख. नेपाली : तल सालैपिछे चट्याङ्ग पर्ने गर्छ ।

(१४९)क. आठपहरिया : पाडलुमेट् उनाम्बालोक किट्युगोन् ।

ख. नेपाली : बुहारी ससुरासाग डराउने गर्छे ।

(१५०)क. आठपहरिया : काइप्मा ठाड्बेन्लोक मोयुसीयुगोन् ।

ख. नेपाली : तरुनी तन्नेरीसाग लजाउने गर्छे ।

(१५१)क. आठपहरिया : हाट्लेसेन् आटेहेक् टुग्युगोन् ।

ख. नेपाली : हिजोआज मेरो टाउको दख्ने गर्छे ।

(१५२)क. आठपहरिया : ना माके एला लाट्युगोन् ।

ख. नेपाली : यो मकै छिटो सकिने गर्छे ।

४.३.४ सामान्य पक्ष

यस पक्षले कार्य व्यापारको सामान्य संकेत मात्र गर्दछ (भट्टराई, ढुङ्गेल २०६७: ७६) । यो दुई प्रकारको हुन्छ :

क. भूत

(१५३)क. आठपहरिया : आ युडे ।

ख. नेपाली : म बसें ।

(१५४)क. आठपहरिया : आन्ची युडाचें ।

ख. नेपाली : हामी दुई बस्यौं ।

(१५५)क. आठपहरिया : आनी युडाडे ।

ख. नेपाली : हामीहरू बस्यौं ।

ख. वर्तमान

(१५६)क. आठपहरिया : आ कविता छेप्टुङ्कुङ् ।

ख. नेपाली : म कविता लेख्छु ।

(१५७)क. आठपहरिया : आन्धी कविता छेप्टुङ्कुङ्चीङ् ।

ख. नेपाली : हामी (दुई) कविता लेख्छौं ।

४.४ भाव

लौकिक जगत्मा घट्ने, घटिसकेका वा घट्दै रहेका कार्य व्यापारका सम्बन्धमा क्रियाका रूपतत्त्वका अभिव्यक्तिलाई काल र पक्ष भित्र राखिन्छ भने क्रियापदका काल र पक्ष बाहेकबाट बुझिने वक्ताको मनोभाव वा मनसायलाई क्रियाको भाव, अर्थ वा वृत्ति भनिन्छ (न्यौपाने २०६२ : ११६) । आठपहरिया भाषामा दुई ओटा मात्र भाव पाइएका छन् : सामान्यर्थ र विध्यर्थ ।

४.४.१ सामान्यार्थ

क्रियापदबाट वक्ताको सामान्य मनोवृत्ति अथवा काल र पक्ष मात्र अभिव्यक्त भएमा त्यसलाई सामान्यर्थ भनिन्छ, जस्तै :

(१५८)क. आठपहरिया : पाङ्लुमेट्डा बाबारा उङ्वेट्टु ।

ख. नेपाली : बूहारी बाबर पोल्दै छे ।

(१५९)क. आठपहरिया : उन्चीडा सिङ् ओआप्त्वे ।

ख. नेपाली : उनीहरूले दाउरा ल्याए ।

यी उदाहरणमा वक्ताको विशेष मनसाय बुझाउने कुनै प्रत्यय छैन । यसैले सामान्य मनोभाव बुझिएको छ ।

४.४.२ विध्यर्थ

क्रियापदबाट वक्ताको इच्छा, आज्ञा जस्त विशेष भाव बुझिएमा त्यसलाई विध्यर्थ भनिन्छ । यस अन्तर्गत इच्छार्थ र आज्ञार्थ पर्दछन् । यी मध्ये तृतीय पुरुष, द्वितीय पुरुष र प्रथम पुरुष गरी सबै पुरुषमा इच्छार्थ पाइन्छ, भने आज्ञार्थ द्वितीय पुरुषमा मात्र पाइन्छ, जस्तै :

(१६०)क. आठपहरिया : उन् उखाट्याक् ।

ख. नेपाली : ऊ जाओस् ।

(१६१)क. आठपहरिया : खान् खाडा ।

ख. नेपाली : ता गएस् ।

(१६२)क. आठपहरिया : खान् खाडाक् ।

ख. नेपाली : ता जा ।

(१६३)क. आठपहरिया : आ जोम् साला उहिड्याक् ।

ख. नेपाली : म धेरै वर्ष बााचौं ।

यी उदाहरण मध्ये (१६३) का तृतीय (१६४) का द्वितीय पुरुष र (१६५) का प्रथमपुरुष क्रियाले इच्छार्थ बुझाएका छन् । यसका निम्ति तृतीय पुरुष र प्रथम पुरुषमा ऊ... याक् रूपतत्त्व लागेको देखिन्छ, तर (१६६) का द्वितीय पुरुषमा भिन्नै स्थिति छ । यहा आज्ञार्थका लागि आक् लागेको पाइन्छ ।

४.५ वाच्य

वाच्य भनेको क्रियापदले वा कुनै पदविशेषलाई जोड दिइने तरिका हो । यसका निम्ति नेपालीमा उद्देश्य र विधेयका बीच सङ्गति हेरिन्छ । कर्ता उद्देश्यसाग क्रियापदको सङ्गति भएमा कर्तृवाच्य, उद्देश्य कर्मसाग सङ्गति भएमा कर्मवाच्य र कर्ता र कर्म कुनैसाग सङ्गति नभई भाव वा क्रिया आफैसाग मात्रै सङ्गति भएमा भाववाच्य हुन्छ । आठपहरिया भाषामा यस किसिमको स्थिति छैन तर पनि सङ्गतिका आधारमा हेर्दा कर्तृवाच्य, कर्तृकर्मवाच्य र विलोमवाच्य पाइन्छन् (न्यौपाने २०५८ : ३३५) ।

४.५.१ कर्तृवाच्य

कर्ता अनुसार क्रियापद रहेमा वा क्रियापदको व्याकरणिक स्वरूप रहेमा कर्तृवाच्य हुन्छ। आठपहरियामा अकर्मक क्रियामा मात्र कर्तृवाच्य पाइन्छ, जस्तै :

(१६४)क. आठपहरिया : पीछा युडे ।

ख. नेपाली : केटो बस्यो ।

(१६५)क. आठपहरिया : उन्ची इप्पाड् रोक् युडाचे ।

ख. नेपाली : उनीहरू (दुई) नै बसे ।

(१६६)क. आठपहरिया : उन्ची सोप्पे ओयुडे ।

ख. नेपाली : उनीहरू सबै बसे ।

(१६७)क. आठपहरिया : खान् आयुडे ।

ख. नेपाली : ता बसिस् ।

(१६८)क. आठपहरिया : आा युडाए ।

ख. नेपाली : म बसें ।

यी अकर्मक क्रियाका प्रयोग भएका अवस्थामा कर्ताका व्याकरणिक नियन्त्रणमा क्रिया रहेको पाइन्छ।

(१६९)क. आठपहरिया : याप्मी होन्डे ।

ख. नेपाली : मान्छे निस्क्यो ।

(१७०)क. आठपहरिया : आलाड् टुगे ।

ख. नेपाली : मेरो खुट्टा दुख्यो ।

(१७१)क. आठपहरिया : आरेक् काडे ।

ख. नेपाली : मलाई रिस उठ्यो ।

यी सकर्मक क्रिया भएका वाक्यमा व्याकरणिक कर्ता उद्देश्य हुने भएकाले कर्ता अनुसार नै क्रिया रहेको पाइन्छ।

४.५.२ कर्तृकर्मवाच्य

क्रियापदले कर्ता र कर्म दुवैलाई संकेत गरेमा त्यसलाई कर्तृकर्मवाच्य भनिन्छ जस्तै

:

(१७२)क. आठपहरिया : आडा उन् लेम्सुडे ।

ख. नेपाली : मैले उसलाई कुटें ।

(१७३)क. आठपहरिया : आडा उन्ची इप्पाङ् लेम्सुचीडे ।

ख. नेपाली : मैले उनीहरू दुई जनालाई कुटें ।

(१७४)क. आठपहरिया : आडा उन्ची सोप्पे लेम्सुम्मे ।

ख. नेपाली : मैले उनीहरू सबै जनालाई कुटें ।

यी उदाहरणमा क्रियामा कर्ता र कर्म दुवैलाई संकेत गर्ने प्रत्ययहरू लागेका छन् ।

४.५.३ विलोमवाच्य

कर्ता सकर्मक भए पनि अकर्मक जस्तै निर्विभक्तिक (डा नलागेको) भएमा र क्रियापदमा पनि कर्मसूचक प्रत्यय नभएमा त्यसलाई विलोमवाच्य भनिन्छ (न्यौपाने २०५८) । अनुसार विलोमवाच्य साधककर्तृक भाषाको विशेषता मानिन्छ । विलोमवाच्यमा साधककर्तृकता समाप्त भएर कर्तृकर्मक रचना हुनपुग्छ । यस किसिमका वाक्यमा क्रियाकै संगति उद्देश्यसाग हुन्छ, कर्मसाग हादैन जस्तै :

(१७५)क. आठपहरिया : उन्ना लाडिबो छोड्स्-उ-ट-उ ।

ख. नेपाली : उसले केरा बेच्छ ।

यस उदाहरणमा क्रियामा लागेको 'उ' प्रत्ययले कर्म संकेत गरेको छ भने निम्नलिखित उदाहरणमा यस्तो प्रवृत्ति पाइदैन जस्तै :

(१७६)क. आठपहरिया : उन् लाडिबो छोड्ना ।

ख. नेपाली : उ केरा बेच्छ ।

यहा छोड्ना क्रियामा कर्मसूचक प्रत्यय छैन र सकर्मक क्रियाको कर्तामा लाग्नु पर्ने डा विभक्ति पनि छैन । यसर्थ यो अकर्मक जस्तै हुन पुगेको छ ।

४.६ समावेशात्मकता

यसको चर्चा सर्वनामको प्रसङ्गमा पहिले (३.३.२.२.१.१) मा गरिसकिएको छ । आठपहरिया प्रथम पुरुष सर्वनाममा समावेशी र असमावेशी भेद भएकाले यसको क्रियासाग पनि पदसङ्गति हुन्छ । त्यसैले क्रियापदमा पनि यसको अभिव्यक्ति देखिन्छ, जस्तै :

४.६.१ समावेशी

(१७७)क. आठपहरिया : आन्ची हान्डेङ् ढारान **खाच्चीची** ।

ख. नेपाली : हामी दुई (तासहित) भोलि धरान जान्छौं ।

(१७८)क. आठपहरिया : आनी हान्डेङ् ढारान् **खाडिटि** ।

ख. नेपाली : हामी भोलि धरान जान्छौं ।

४.६.२ असमावेशी

(१७९)क. आठपहरिया : आन्च्या हान्डेङ् ढारान् **खाच्चीचीडा** खान् नाही लोक् युडा ।

ख. नेपाली : हामी भोलि धरान जान्छौं, ता यही बस् ।

(१८०)क. आठपहरिया : आन्या हान्डेङ् ढारान् **खाडिटिडा**, खान् नाही लोक् युडा ।

ख. नेपाली : हामी भोलि धरान जान्छौं, ता यही बस् ।

माथिका सबै क्रियापदका उदाहरणमा समावेशी क्रियापदमा (डा) लागेको छैन भने असमावेशीमा (डा) लागेको छ ।

४.७ निष्कर्ष

नेपालीमा समावेशी र असमावेशी भन्ने भेद पाइदैन । आठपहरियामा चाहा समावेशी र असमावेशी भन्ने भेद पाइन्छ । यसअन्तर्गत प्रथम पुरुष सर्वनामको द्विवचन र समावेशी असमावेशी भन्ने भेद पाइन्छ । यसैगरी नेपालीमा सर्वनाममा आदरार्थी देखिन्छ । तर आठपहरियामा यस्तो भेद पाइदैन । यस्तै नेपालीमा कर्म कारकका लागि, लाई विभक्ति लागेको देखिन्छ, भने आठपहरिया राईमा कर्म तथा सम्प्रदान निर्विभक्ति हुन्छ । नेपालीमा जस्तै आठपहरियामा पनि भूतकाल र अभूतकाल पाइन्छन् । नेपालीमा भएको अज्ञात पक्ष नेपालीमा पाइदैन । यसैगरी नेपालीमा भएको सम्भावनार्थ आठपहरियामा देखादैन । त्यहा सामान्यार्थ र विद्यर्थ मात्र पाइन्छन् । नेपालीमा कर्तृवाच्य, कर्मवाच्य र भाववाच्य छन् भने आठपहरियामा अकर्मक क्रियामा मात्र कर्तृवाच्य पाइन्छ । सकर्मक क्रियामा चाहा

कर्तृकर्मवाच्य र विलमवाच्य पाइन्छन् । आठपहरिया भाषाका सर्वनाममा समावेशी, असमावेशी भेद भएजस्तै क्रियापदमा पनि यसको अभिव्यक्ति पाइन्छ ।

परिच्छेद : पाच

उपसंहार तथा निष्कर्ष

यस शोधको पहिलो परिच्छेद अन्तर्गत शोधको परिचय दिइएको छ । यस शोधको शीर्षक नेपाली र आठपरिया भाषाका व्याकरणिक कोटिहरूको अध्ययन रहेको छ । यस अन्तर्गत दोस्रो परिच्छेदमा आठपरिया जाति र भाषाको परिचय दिइएको छ । यस क्रममा सर्वप्रथम आठपरियाको जातीय परिचय दिइएको छ । यसमा आठपरियाहरूलाई राई जनजाति भित्रको एक जातिका रूपमा लिइएको छ । यसै सन्दर्भमा आठपरियालाई ऐतिहासिक सन्दर्भमा भूमिपुत्र भनिएको छ । यसै क्रममा आठपरिया नामको व्याख्या गरिएको छ । आठपरियालाई आठ प्रशासक र थरका आधारमा नाम रहेको भन्ने उल्लेख गरिएको छ । यसै सन्दर्भमा आठपरियाका उत्पत्ति स्थलको पनि उल्लेख गरिएको छ । यसका साथै आठपरिया भाषाका सम्बन्धमा गरिएका विभिन्न वर्गीकरणहरूको प्रस्तुती गरिएको छ । यसै अध्यायमा आठपरियाका तीनवटा भाषिकाहरूको उल्लेख गरिएको छ । ती हुन् :- सानाङ्गोली (धनकुटेली), बेल्हारे र भीरगाउाले ।

यस शोध प्रतिवेदन अनुसार तेस्रो परिच्छेदमा नामिक, व्याकरणिक कोटीहरूको परिचय दिइएको छ । यस सन्दर्भमा व्याकरणिक कोटिहरूको साथै रूपायन र व्युत्पादनमा पनि भिन्नता देखाइएको छ । यसैगरी आठपरिया र नेपाली भाषाका नामिक व्याकरणिक कोटिहरूको वर्णन गरिएको छ । तुलनात्मक अध्ययन गर्दा के देखिन्छ भने आठपरियामा नेपालीमा जस्तो उत्पादक लिङ्गभेद देखादैन । नेपाली उत्पादक लिङ्गभेद भएको भाषा हो भने आठपरिया सीमित व्याकरणिक लिङ्गव्यवस्था भएको भाषा हो । यसैगरी नेपालीमा जस्तै आठपरियाका सर्वनाममा लिङ्गभेद देखादैन । आठपरियाका व्युत्पन्न विशेषणमा मात्र पदावधि स्तरमा लिङ्गभेद देखिन्छ । नेपालीका तुलनामा आठपरिया लिङ्गव्यवस्था भएको भाषा देखादैन ।

आठपरियामा नेपालीका तुलनामा प्रचलन व्यवस्था जटिल देखिन्छ । नेपालीमा सबैतिर एकवचन र बहुवचन भेद चाहिन्छ भने नेपालीमा चाहा नाम र तृतीय पुरुष सर्वनाममा एकवचन र अनेकवचन तथा अन्यत्र एक वचन, दुईवचन र बहुवचन पाइन्छ । त्यसमा पनि प्रत्ययका दृष्टिकोणले यसरी नेपालीका तुलनामा आठपरियामा द्वैध वचन प्रणाली पाइन्छ । नेपालीमा नभएको द्वैसिक सर्वनाम पनि आठपरिया राईमा पाइन्छ ।

यसमा उच्च, निम्न र सम तीन किसिमको भेद पाइन्छ । यसैगरी आठपहरियामा विशेषणमा पनि एकवचन, दुईवचन र बहुवचन भेद पाइन्छ ।

नेपालीमा समावेशी र असमावेशी भन्ने भेद पाइदैन । आठपहरियामा चाहि समावेशी र असमावेशी भन्ने भेद पाइन्छ । यसअन्तर्गत प्रथम पुरुष सर्वनामको द्विवचन र समावेशी असमावेशी भन्ने भेद पाइन्छ । यसैगरी नेपालीमा सर्वनाममा आदरार्थी देखिन्छ । तर आठपहरियामा यस्तो भेद पाइदैन । यस्तै नेपालीमा कर्म कारकका लागि, लाई विभक्ति लागेको देखिन्छ भने आठपहरिया राईमा कर्म तथा सम्प्रदान निर्विभक्ति हुन्छ ।

नेपालीमा जस्तै आठपहरियामा पनि भूतकाल र अभूतकाल पाइन्छन् । नेपालीमा भएको अज्ञात पक्ष नेपालीमा पाइदैन । यसैगरी नेपालीमा भएको सम्भावनार्थ आठपहरियामा देखादैन । त्यहा सामान्यार्थ र विद्यर्थ मात्र पाइन्छन् । नेपालीमा कर्तृवाच्य, कर्मवाच्य र भाववाच्य छन् भने आठपहरियामा अकर्मक क्रियामा मात्र कर्तृवाच्य पाइन्छ । सकर्मक क्रियामा चाहि कर्तृकर्मवाच्य र विलमवाच्य पाइन्छन् । आठपहरिया भाषाका सर्वनाममा समावेशी, असमावेशी भेद भएजस्तै क्रियापदमा पनि यसको अभिव्यक्ति पाइन्छ ।

सन्दर्भसामग्रीसूची

पुस्तकसूची

ओझा, रामनाथ र गिरी, मधुसुदन, भाषाविज्ञान (२०६४), सनलाइट पब्लिकेसन, काठमाडौं
इन्टरप्राइजेज कीर्तिपुर ।

गौतम, देवीप्रसाद र अन्य, सामान्य भाषाविज्ञान (२०६७), पिनाकल पब्लिकेसन, काठमाडौं ।

गौतम, देवीप्रसाद, नेपाली भाषा परिचय (२०५९), साभा प्रकाशन, काठमाडौं ।

तुम्बाहाड, गोविन्दवहादुर, मोर्फोलोजी अफ आठपहरिया (सन् २०११), सिनास, त्रिभुवन
युनिभर्सिटी, कीर्तिपुर ।

न्यौपाने, टड्कप्रसाद, नेपाली मानक व्याकरण तथा कार्यमूलक लेखन (वि.स.२०६२), श्याम
पुस्तक भण्डार, विराटनगर ।

यादव, योगेन्द्रप्रसाद र रेग्मी, भीमनारायण, भाषाविज्ञान (वि.सं.२०५९), न्यू हिरा बुक्स ।

शर्मा, मोहनराज र लुइटेल्, खगेन्द्रप्रसाद, शोधविधि (२०६२), साभा प्रकाशनको छापाखाना,
पुलचोक, ललितपुर ।

शोधपत्रसूची

अमात्य भवानी, आठपहरिया राई जातिको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था, एक
समाजशास्त्रीय अध्ययन (२०५६), अ.प्र. स्नातकोत्तर शोधपत्र ।

खतिवडा शम्भुप्रसाद, आठपहरिया राई जातिको पार्श्वचित्र (वि.स.२०६१), मानव अधिकार
सामाजिक सचेतन र विकास केन्द्र (हुसाडेक नेपाल) धनकुटा ।

घिसिङ गजमसिंह, आठपहरिया राई समुदायको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था : एक
समाजशास्त्रीय अध्ययन धनकुटा नगरपालिका धनकुटा (वि.स. २०५८), अ.प्र.
स्नातकोत्तर शोधपत्र ।

न्यौपाने, टड्कप्रसाद, आठपहरिया राईको भाषिक अध्ययन, (२०५८) अ.प्र. विद्यावारिधि
शोधपत्र ।

राई बमबहादर, नेपाली र बान्तावा राई भाषाका व्याकरणिक कोटिको व्यतिरेकी अध्ययन (वि.स. २०६३) अ.प्र. स्नातकोत्तर शोधपत्र ।

राई मौलिराज, बान्तावा (राई) र नेपाली भाषाको शब्दनिर्माण प्रक्रियाको व्यतिरेकी अध्ययन (वि.स.२०६८) अ.प्र. स्नातकोत्तर शोधपत्र ।

राई हीमा, धनकुटा आठपहरिया राई जातिको सामाजिक र आर्थिक जीवन (२०५७) अ.प्र. स्नातकोत्तर शोधपत्र ।